

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และผลการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในทางรัฐศาสตร์ยอมรับกันว่า การเมืองเป็นเรื่องแบบแผนความสัมพันธ์ของมนุษย์ ซึ่งเกี่ยวข้องกับกฎเกณฑ์เรื่องอำนาจ การเมืองจึงเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตที่มนุษย์ ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้จากอำนาจ อิทธิพลหรือแรงกระทบจากการเมืองได้ ไม่ว่าจะมนุษย์จะเข้าใจในลักษณะ หรือกระบวนการในทางการเมืองหรือไม่ก็ตาม พฤติกรรมของมนุษย์ย่อมเกี่ยวข้อง หรือผูกพันกับการเมืองอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้และด้วยความจำเป็นที่ว่า มนุษย์จะต้องมีชีวิตอยู่ร่วมกันเป็นชุมชน โดยมีเป้าหมายในการใช้ชีวิตที่ดีขึ้น จึงต้องมีกิจกรรมบางอย่างเพื่อสนองตอบเป้าหมายนั้น กิจกรรมดังกล่าวได้แก่ การใช้อำนาจหน้าที่ (authority) ไปตามกฎเกณฑ์ (rule) ที่วางไว้ระหว่างพลเมืองกับชุมชน การมอบอำนาจโดยธรรมชาติของพลเมืองให้กับประชาคม เพื่อให้ประชาคมสามารถแก้ไขปัญหาความขัดแย้งภายในชุมชน ตลอดจนกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับอำนาจ และอิทธิพลต่าง ๆ ระหว่างผู้ปกครองกับผู้ถูกปกครอง ซึ่งกิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้ ก็เป็นเรื่องของการเมืองทั้งสิ้น ที่ทำให้มนุษย์ต้องผูกพันอยู่กับชุมชนและการเมืองของชุมชน

ความผูกพันดังกล่าว จะปรากฏออกมาในรูปพฤติกรรมของพลเมืองภายในชุมชนที่มีอิทธิพลต่อส่วนรวม ดังนั้นพฤติกรรมทางการเมืองของมนุษย์จะเป็นตัวชี้ว่า มนุษย์มีความผูกพันต่อความสัมพันธ์ทางการเมืองของชุมชนนั้นเพียงใด และความสามารถของบุคคลในการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองจะช่วยสร้างความรู้สึกผูกพันที่จะเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนด้วย

แท้ที่จริงแล้ว บุคคลจะสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองมากน้อยเพียงใด นอกจากจะต้องขึ้นอยู่กับปัจจัยด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองแล้ว ปัจจัยด้านจิตวิทยา อันได้แก่ ความเชื่อ ความรู้สึก และทัศนคติก็มีส่วนสำคัญอยู่มาก และปัจจัยทั้ง 2 ด้านนี้ย่อมส่งผลซึ่งกันและกัน กล่าวคือ ผู้ที่มีการศึกษาในระดับต่ำย่อมขาดความรู้ ความเข้าใจข่าวสารทางการเมืองที่ถูกต้อง มีผลก่อให้เกิดความเชื่อ ทัศนคติ หรือความรู้สึกต่อการเมืองการปกครองที่ผิด ๆ การมีมโนภาพทางการเมืองที่เลวร้ายย่อมส่งผลต่อการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง และในสังคมที่มีความเป็นเมืองใหญ่ มีสภาวะความทันสมัย และวิถีการดำเนินชีวิตที่สลับซับซ้อน สิ่งที่มีคุณค่าทางการเมืองที่บุคคลแสวงหา มีความหลากหลายมากขึ้น กฎเกณฑ์ที่ถูกนำมาใช้ เพื่อแจกแจงสิ่งที่มีคุณค่าเหล่านั้น จะทำให้บุคคลมีมโนภาพต่อ "การเมือง" แตกต่างกันไปตามผลประโยชน์ของแต่ละคน ซึ่งจะส่งผลต่อความพยายามเข้าไปมีส่วนร่วมในทางการเมืองด้วย และข้าพเจ้ามีความเชื่อว่า คน กทม. เป็นบุคคลที่อยู่ใกล้ศูนย์อำนาจทางการเมืองการปกครอง และมีความใกล้ชิดต่อแหล่งข่าวสารข้อมูล ดังนั้น การดำเนินงานของรัฐบาล และเรื่องราวที่เกี่ยวกับการเมืองการปกครองต่าง ๆ จึงเป็นเรื่องราวที่คน กทม. ส่วนใหญ่รับรู้ ซึ่งน่าจะมีผลอย่างมากต่อความ

สนใจเรื่องราวทางการเมือง หรือพฤติกรรมที่เข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง และยังคงอาจเป็นเหตุให้คนเหล่านั้นเกิดความรู้สึกเบียดเบียน หรือเหินห่างจากการเมืองได้เช่นกัน

แนวความคิดเกี่ยวกับความเหินห่าง

1. พัฒนาการทางแนวความคิด

เดิมทีเดียวความเหินห่าง (alienation) ได้ถูกใช้อธิบายในขอบข่ายทางศาสนา ซึ่งเป็น "สภาวะการณ์" ของบุคคลที่ถูกแยกออกจากพระเจ้า (God) ต่อมารุสโซ ได้นำมาใช้ในความหมายทางสังคมการเมือง อันเนื่องมาจากการที่มนุษย์อยู่ร่วมกันในสังคมจะเกิดการพัฒนา "สิทธิในทรัพย์สินส่วนบุคคล" ซึ่งนำไปสู่ความไม่เสมอภาคกันระหว่างมนุษย์ ทำให้สัมพันธ์ภาพเดิมทางธรรมชาติ คือ ความดีของมนุษย์จะหมดไป แต่จะมีสภาวะของความสัมพันธ์แบบเหินห่างเข้ามาแทนที่ กล่าวคือ ลักษณะของบุคคลที่เกิดขึ้นในทางความรู้ที่เกี่ยวกับ "ความแปลกแยก" (estrangement) จากสิ่งใดสิ่งหนึ่ง (ทวีป, 2524 : 8)

แต่จุดเริ่มต้น ในการนำแนวความคิดนี้มาศึกษาอย่างน่าสนใจก็คือ การที่ Karl Marx (1956 : 175) ใช้แนวความคิดนี้มาอธิบายสภาพชีวิตและความรู้สึกของ "กรรมกร" ในโรงงานอุตสาหกรรมภายใต้ระบบเศรษฐกิจสังคมแบบทุนนิยม และในงานเขียนชิ้นสำคัญของเขาที่ชื่อว่า "The Economic and Philosophic Manuscripts of 1844" ได้กล่าวว่า ชนชั้นกรรมกรในระบบอุตสาหกรรมทุนนิยมจะตกอยู่ภายใต้สภาวะของความเหินห่าง เพราะพวกนี้จะรู้สึกว่า "ถูกแยกออกจาก" กระบวนการผลิตตลอดจนการครอบครองปัจจัยแห่งการผลิต ทำให้แรงงาน เวลา และชีวิตของชนชั้นกรรมกรเป็นส่วนหนึ่งของนายทุน กรรมกรตกอยู่ในสภาพเหมือนเป็น "ส่วนประกอบ" ของเครื่องจักรกล ลักษณะเช่นนี้ Marx เรียกว่าเป็น "การลดคุณค่าความเป็นมนุษย์" (dehumanization) จึงกล่าวได้ว่า Marx มองลำดับขั้นของความเหินห่างที่เกิดขึ้นในกลุ่มชนชั้นกรรมกรว่า เริ่มต้นจากความรู้สึกว่าตัวตนถูกแยกออกจากกระบวนการผลิตในตัวของมันเองไปสู่การถูกแยกออกจากผลผลิตที่ได้จากกระบวนการผลิตนั้น ไปสู่การถูกแยกออกจากข้อผูกพันทางสังคมไปสู่การถูกแยกออกจากบุคคลอื่น ๆ และความเป็นมนุษย์ของตนเองในที่สุด ซึ่งลำดับขั้นดังกล่าวเป็นสิ่งที่ไม่สามารถแยกจากกันได้ แต่กลับมีความเกี่ยวพันเป็น "ลูกโซ่" กันไปโดยเริ่มเหินห่างจากกระบวนการผลิตไปสู่สภาพการณ์อื่น ๆ ต่อไป

Max Weber นักสังคมวิทยาได้โต้แย้งว่า แนวความคิดความแปลกแยก หรือ alienation ของ Marx เป็นเพียงการมองเพียงรูปแบบเดียวของแนวโน้มสภาวะความเหินห่าง อย่างไรก็ตามในการใช้แนวความคิดความแปลกแยก มาอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมว่าเป็นจริงแล้วความเหินห่างเป็นสภาวะทางสังคมที่ครอบงำบุคคล เช่น สภาพความเป็นอยู่ และการทำงานของชนชั้นกรรมกรที่ถูกครอบงำโดยกระบวนการผลิตแบบอุตสาหกรรมทุนนิยม ซึ่งการศึกษาในช่วงต่อมาได้มีความพยายามที่จะใช้แนวความคิดนี้มาอธิบาย ลักษณะที่เป็นสภาวะทางจิตของบุคคล

เช่น การศึกษาของ Leo Srole (1956 : 709) ที่นำเอาแนวความคิด "การไร้ทิศทาง" (anomie) ของ Durkheim มาศึกษาถึงสภาวะทางจิตที่รู้สึกหมดหวังในด้านต่าง ๆ ซึ่งมีความสัมพันธ์ต่อการเอาตัวเอาเปรียบในเชิงเปรียบเทียบกับผู้อื่น (physical deprivation) สภาวะทางจิตนี้ เรียกว่า "การไร้ทิศทาง" เกี่ยวโยงกับ "การไม่มีส่วนร่วมในทางการเมือง"

2. คำจำกัดความและองค์ประกอบ

ปัญหาสำคัญในการศึกษา แนวความคิดเรื่อง "ความเหินห่าง" คือ ความสับสนในการให้คำจำกัดความที่เด่นชัดและรัดกุม แม้ในปัจจุบันจะยอมรับกันแล้วว่า การศึกษาความเหินห่างช่วยให้เข้าใจแนวความคิดพื้นฐานในเรื่องพฤติกรรมเบี่ยงเบน

Sykes (1964) เสนอว่า การให้คำจำกัดความของ "ความเหินห่าง" เป็นสิ่งที่ไม่จำเป็น เพราะความรู้สึกเหินห่างเปรียบเสมือนกระดูกในร่างการของคนเรา ดังนั้น เราจะเข้าใจถึงความเหินห่างโดยสัญชาตญาณ และเราก็จะรู้สึกถึงความเหินห่าง โดยตัวของมันเอง

ปัญหาในการหากรอบความหมาย ได้รับการแก้ไขจากนักวิชาการ 2 ท่าน ที่ทำให้ การศึกษาเรื่องความเหินห่างมีความกระจ่างขึ้น คือ Melvin Seeman และ Kenneth Keniston

Seeman (1959 : 783) ได้ศึกษาความเหินห่าง โดยแยกออกเป็น 5 องค์ประกอบที่มีความเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของบุคคล โดยถือว่าสภาวะความเหินห่าง เป็นเงื่อนไขทางสังคม องค์ประกอบ 5 ประการดังกล่าว ได้แก่

1. ความรู้สึกไร้อำนาจ (powerlessness) เป็นความรู้สึกของบุคคลที่คาดหวังว่า พฤติกรรมของเขาไม่สามารถไปกำหนดผลที่จะเกิดตามมาได้ หรือไม่สมารถนำไปสู่ ผลตอบแทนที่เขาต้องการได้ โดยมีข้อสังเกต 3 ประการ ดังนี้คือ

1.1 ความหมายนี้ไม่ถือว่าเป็นความรู้สึกไร้อำนาจจากสภาพการณ์ใดสภาพการณ์หนึ่งในสังคม

1.2 ความไร้อำนาจนี้ ไม่ได้นำไปสู่คำอธิบายอื่น ๆ เหมือนอย่าง Marx เพราะมันเป็นความรู้สึกของบุคคลที่เป็นผลมาจาก "ความไม่สอดคล้องกัน" ระหว่าง "การควบคุมความเป็นไปทางสังคม" ที่บุคคลคาดหวัง กับที่บุคคลปรารถนา

1.3 ความไร้อำนาจนี้ มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดต่อความเข้าใจในเรื่อง "การควบคุม" (control) ที่บุคคลหนึ่งมีต่อสภาพแวดล้อม

2. ความรู้สึกไร้ความหมาย (meaninglessness) เป็นความรู้สึกว่า เมื่อตนไม่มีอิทธิพลต่อการเมืองการปกครองที่มีอยู่แล้ว วิธีทางทางการเมืองต่าง ๆ ที่เป็นที่ยอมรับกันอยู่นั้น ไม่มีความหมายและไม่สามารถทำนายถึงผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองได้ ดังนั้น เรื่องของการเมืองการปกครองจึงเป็นสิ่งที่ไม่สามารถทำนายได้

นอกจากนั้น Seeman ยังตั้งข้อสังเกตว่า "ความไร้อำนาจ" แสดงนัยถึงความสามารถในการ "ควบคุม" ผลที่ตามมาทางพฤติกรรม ในขณะที่ "ความไร้ความหมาย" แสดงนัยถึงความสามารถในการ "ทำนาย" ผลที่ตามมาทางพฤติกรรม และยังคงกล่าวอธิบายเพิ่มเติมว่า ความรู้สึกไร้ความหมายเป็นอิสระจากความรู้สึกไร้อำนาจ เพราะภายใต้สภาพการณ์บางขณะ การคาดหวังของบุคคลในการควบคุมปรากฏการณ์ อาจจะไม่เป็นสิ่งที่คู่ไปกับความเข้าใจของบุคคลที่มีต่อปรากฏการณ์นั้น กล่าวอีกนัยหนึ่ง เมื่อบุคคลอยู่ในสภาวะการณืที่เขาพอจะเข้าใจปรากฏการณ์ทางสังคมได้ ก็อาจเป็นมูลเหตุหนึ่งในการคาดหวังที่สูงขึ้นที่จะควบคุมพฤติกรรมทางการเมือง เนื่องจากสังคมไร้บรรทัดฐานที่จะใช้ควบคุมพฤติกรรมของสังคม

3. ความรู้สึกไร้ทิศทาง (normlessness) เป็นการอธิบายเรื่อง anomie ในประเด็นของบรรทัดฐานทางสังคมที่กำหนดความประพฤติของบุคคล แต่บุคคลที่ไร้ทิศทางจะกระทำทุกอย่างเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย แม้ว่าวิธีการนั้นจะไม่ใช่ที่ยอมรับกันในทางสังคม ซึ่งลักษณะของการไร้ทิศทางนี้ เป็นอิสระจากความไร้อำนาจและไร้ความหมาย

4. ความรู้สึกโดดเดี่ยว (isolation) เป็นการคาดหวังหรือเป็นค่านิยมของบุคคลในการให้คุณค่าตอบแทนต่อเป้าหมาย หรือความเชื่อ ซึ่งโดยปกติแล้วได้รับการให้คุณค่าอย่างสูงในสังคม ความหมายในมิตินี้ใช้กันมากในการอธิบายบทบาททางความคิดที่นำไปสู่การถอดถอนความคิดของบุคคล ออกไปจากมาตรฐานทางวัฒนธรรมทั่ว ๆ ไปในสังคมนั้น บุคคลอาจจะก่อให้เกิดสถานการณ์ที่เป้าหมายและมรรควิธีไม่อาจไปด้วยกันได้ ำให้บุคคลหลุดออกจากโครงสร้างทางสังคมไปสู่การเผชิญหน้า และความพยายามที่จะนำไปสู่การมีชีวิตอยู่ในโครงสร้างสังคมใหม่ ดังนั้น ในความหมายนี้ Seeman เน้นว่า เป็นสภาวะเหินห่างจากมาตรฐาน และเป้าหมายต่าง ๆ ที่เป็นใหญ่อยู่ในสังคม จึงมีความเกี่ยวพันกับความไร้ทิศทางอยู่มาก

5. ความรู้สึกแปลกแยก (self-estrangement) เป็นความรู้สึกของบุคคลว่า ภายใต้การเมืองการปกครองที่มีอิทธิพลต่อตัวเขา เขาไม่สามารถคาดหวังถึงผลที่จะได้รับในอนาคต เพราะการเมืองการปกครองเป็นเรื่องของการกระทำในสิ่งที่เป็นการฉกฉวย มิใช่ขึ้นอยู่กับความพึงพอใจ ไม่เห็นว่ามีผลสำคัญ หรือไม่คิดว่าตนมีความหมายต่อการคงอยู่ของการเมืองการปกครอง

โดยสรุปแล้ว Seeman บอกว่า ความเหินห่าง เป็นเรื่องของความรู้สึกหรือสภาวะทางจิต ที่เกี่ยวกับการคาดหวังของบุคคลต่อการกระทำของตน และ/หรือ ต่อสภาพสังคม องค์ประกอบทั้ง 5 ประการของ Seeman ได้กลายเป็นแนวทางการศึกษาของนักวิชาการตะวันตกตลอดมา

Keniston (1965 : 454) เป็นอีกผู้หนึ่งที่ผลงานการศึกษาของเขาได้ช่วย "วางกรอบ" ในการศึกษาความเหินห่างให้ชัดเจนและรัดกุมขึ้น โดยเขาได้พิจารณาประเด็นสำคัญ 4 ประการ ว่า เป็นลำดับในการพัฒนาความรู้สึกเหินห่างของบุคคล ดังนี้

1. จุดร่วม (focus) ความเหินห่าง จะต้องมียุคจุดร่วมหนึ่ง ๆ เช่น การขาดหายไปของความเกี่ยวเนื่องระหว่างความเป็นบุคคล กับส่วนคุณค่าที่จำเป็นที่สุดของความเป็นบุคคล แสดง

ถึงการขาดความผูกพันทางคุณค่าต่าง ๆ ของสังคมรอบตัวบุคคล หรือแสดงถึงการขาดหายไปของความสัมพันธ์ในกระบวนการทำงานหรือแรงงานบุคคล และได้ตั้งข้อสังเกตว่า การขาดไปถึงความเกี่ยวข้องของความเห็นห่างในลักษณะใดลักษณะหนึ่งอาจจะขยายไปสู่แบบอื่น ๆ ได้ ปัญหาในการศึกษาคือความเห็นห่างจากจุดใด

2. สภาวะแทนที่ (replacement) เมื่อเกิดความเห็นห่างขึ้นแล้ว สัมพันธภาพทางสังคมเดิมได้ถูกแทนที่ด้วยสัมพันธภาพแบบใหม่ในลักษณะของ "ความรู้สึกที่แรงกล้า" เช่น การปฏิเสธอย่างสิ้นเชิง การต่อต้านอย่างรุนแรง การเป็นศัตรูกันอย่างเปิดเผย เป็นต้น ปัญหาก็คือว่า สัมพันธภาพทางสังคมแบบใดที่ได้เข้ามาแทนสัมพันธภาพทางสังคมเดิมที่หายไป เมื่อเกิดสภาวะความเห็นห่างขึ้น

3. วิธีการแสดงออก (mode) ความเห็นห่างเป็นการแสดงออกถึงการปฏิเสธต่อปทัสถานและค่านิยมของสังคมในหลายแนวทางด้วยกัน อาจจะเป็นความพยายามผลักดันที่จะให้มีการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมสังคม (alloplastic mode) หรือผลักดันให้มีการเปลี่ยนแปลงภายในตัวบุคคลเอง (autoplastic mode) ปัญหาจึงอยู่ที่ว่าบุคคลที่เกิดความเห็นห่าง จะแสดงความรู้สึกนั้นออกมาอย่างไร

4. หน่วยหรือแหล่งที่มา (agent) ของความรู้สึกเห็นห่าง มี 2 ทางคือ ความเห็นห่างที่เกิดจากสภาพบังคับ เช่น การศึกษาของ Marx หรือเกิดจากการเลือกอย่างอิสระของบุคคลเพื่อเป็นทางออก อย่างไรก็ตาม Kenniston เห็นว่ามันมีความเกี่ยวข้องกับบุคคลที่ถูกสภาพแวดล้อมปฏิเสธเขา เขาก็จะเลือกที่จะปฏิเสธสภาพแวดล้อมนั้นด้วย แต่ก็มีบ่อยครั้งที่มันไม่มีความสัมพันธ์กัน ปัญหาจึงอยู่ที่ว่า "ใคร" หรือ "อะไร" ที่เป็นหน่วยหรือแหล่งที่มาของความเห็นห่าง

แท้ที่จริงแล้วการศึกษาของ Kenniston ได้สร้าง แบบฉบับของความเห็นห่างไว้ โดยตั้งข้อสันนิษฐานว่า ความเห็นห่างเป็นจุดขั้วปลายทางของเส้นตรงระหว่างลักษณะการปฏิเสธ (rejection) กับลักษณะของการลงรอยกัน (conformism) ซึ่งตลอดระยะทางของเส้นทัศนคตินี้ ความรู้สึกเห็นห่างที่มีต่อปทัสถานทางพฤติกรรม (behavior norms) และค่านิยมทางวัฒนธรรม (cultural values) สามารถที่จะเข้ามาแทนที่ได้ในระดับต่าง ๆ ขึ้นอยู่กับระดับความเข้มข้นของทัศนคติ rejection หรือ conformism และจะแสดงออกมาในวิธีหนึ่งระหว่าง alloplastic mode กับ autoplastic mode ผลที่ตามมาคือ แบบฉบับของพฤติกรรมต่าง ๆ

Kenniston (1971: 171) ได้จำกัดความหมายของ "ความเห็นห่าง" ว่าเป็น สภาวะของการไม่ยอมรับค่านิยมที่คนทั่วไปในสังคมยึดถือ (percieved social values) และการแสดงอาการต่อต้านต่อค่านิยมนั้น อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะมีผลการศึกษาของ Seeman และ Kenniston ก็ได้ทำให้ปัญหาในการหาคำจำกัดความของความเห็นห่างสิ้นสุดลง

ประเด็นนี้ Yinger (1973) อธิบายว่า ความเห็นห่าง เป็นสภาวะการณ์ของการสูญหายไปของสัมพันธภาพ ลักษณะการมีส่วนร่วม และการควบคุมโครงสร้างทางสังคม โดยชี้ให้เห็นว่า

ปัญหาในเรื่องคำจำกัดความ หรือการให้ความหมายของความเหินห่างนั้นมีหลายระดับ กล่าวคือ มีความเกี่ยวพันกันในความหมายของการมองโลกในแง่ร้าย (pessimism) ความไร้อำนาจ (power lessness) การเยาะเย้ยถากถาง (cynicism) ความสิ้นหวัง (despair) ความรู้สึกว่าตนเอง อยู่ภายใต้การควบคุมของสภาพแวดล้อมภายนอก (external control) ความรู้สึกทุกข์กังวลใจที่ยังคงอยู่ (existential anxiety) ลักษณะอำนาจนิยม (authoritarianism) ความรู้สึกไร้ประสิทธิภาพ (inefficacy) ความไม่น่าเชื่อถือ (distrust) ความเบื่อหน่าย (apathy) ความรู้สึกไร้ความหมาย (meaninglessness) ความรู้สึกไร้ปทัสถาน (normlessness) ความรู้สึกแปลกแยก (self-estrangement) และความรู้สึกโดดเดี่ยว (isolation) และการศึกษายิ่งซับซ้อนมากขึ้น เมื่อต้องศึกษาถึง "สภาวะไร้ทิศทาง" (anomie) ด้วยว่าเป็นคุณสมบัติของปัจเจกชน ดังนั้น การศึกษาเรื่องความเหินห่าง จึงยากต่อการให้คำจำกัดความ แต่มีความสำคัญอย่างมากต่อการศึกษาสภาวะการณ์ของความเป็นมนุษย์

ตารางที่ 2.1 ขอบข่ายของความเหินห่างตามแนวความคิดของ Kenniston

รูปแบบ Type	ลักษณะ Characteristic	จุดรวม Focus	วิธีการ Mode	ขอบเขต Area	ลักษณะเด่น Identity	พฤติกรรม Behaviors
1. การกระทำ เพื่อล้มระบบ Subversion	ความรุนแรง Violation	ปทัสถาน ทางพฤติกรรม Behavior norms	เปลี่ยนสภาพ แวดล้อม Alloplastic	กิจกรรม Activity	การไม่ยอม เชื่อฟัง Civil Disobedience	พวกนิยม ความรุนแรง, การก่อความ ไม่สงบ การ ปฏิบัติ เป็นต้น
2. การกระทำ นอกกลุ่ม นอกทาง Acting-Out	ความรุนแรง Violation	ปทัสถาน ทางพฤติกรรม Behavior Norms	เปลี่ยนแปลง ตนเอง Attoplastic	การปรับตัว Adjustment	มีปัญหา ในการปรับตัว Maladjustment	พวกกวนเมือง เบื่อหน่าย สังคม ลักเพศ วิกลจริต
3. การ วิพากษ์ วิจารณ์ Criticism	การไม่ยอมรับ Repudiation	ค่านิยมทาง วัฒนธรรม Cultural Values	เปลี่ยนสภาพ แวดล้อม Alloplastic	อุดมการณ์ Ideology	ความคิดแสวง หาอุดมการณ์ แบบใหม่ ๆ Ideological Innovation	อุดมคตินิยม นักปฏิรูป สังคม พวก ชอบวิพากษ์ วิจารณ์
4. การถอด ถอนตัว Withdrawal	การไม่ยอมรับ Repudiation	ค่านิยมทาง วัฒนธรรม Cultural Values	เปลี่ยนแปลง ตนเอง Attoplastic	การอยู่ภายในระบบ Internalization	แยกตัวเอง Detchment	โรคจิตหลงลืม ตนเอง ติดยา เก็บตัว รู้สึก เกลียดคนอื่น

ที่มา : ดัดแปลงมาจาก The Varieties of Alienation ของ Kenneth Kenniston

3. ความสัมพันธ์ระหว่างความเหินห่างกับการไร้ทิศทาง

แนวความคิดที่สำคัญประการหนึ่งที่มีความเกี่ยวข้องกับความเหินห่าง ซึ่งเป็นผลมาจากการศึกษาการฆ่าตัวตาย (suicide) ของ Durkheim (1952 : 246-254) ซึ่งอธิบายว่า เมื่อความเชื่อและการกระทำของปัจเจกบุคคลเกิดความไม่แน่นอน มีการใช้วิธีการที่ไม่ได้รับการยอมรับเพื่อให้ได้มาซึ่งเป้าหมายที่ต้องการ จะมีผลทำให้สภาวะทางสังคมที่ปทัสถานทางสังคม (social norms) ที่เคยใช้ในการควบคุมพฤติกรรมของสมาชิกในสังคมพังทลายลง

ดังนั้น Durkheim จึงได้ใช้แนวความคิด ความไร้ทิศทาง (anomie) อธิบายถึง

1. คุณลักษณะของกลุ่มต่าง ๆ ซึ่งมีระดับของความเหินห่างต้องกันในบรรทัดฐานและค่านิยมต่าง ๆ อยู่ในระดับที่ต่ำ และ

2. การสูญเสียสภาพบูรณาการของหน้าที่ทางสังคมต่าง ๆ

ดังนั้น "ความไร้ทิศทาง" จึงเป็นคุณสมบัติของระบบวัฒนธรรมของสังคม ไม่ใช่เป็นคุณลักษณะของปัจเจกบุคคล ซึ่งถ้ากล่าวถึงระบบการเมือง ก็เป็นสภาวะการณ์ที่ไม่มีกลุ่ม หรือระบบการเมืองแบบใดที่จะถูกยอมรับให้มีความชอบธรรมพอที่จะเข้ามามีอำนาจ หรือมีอิทธิพลเหนือปัจเจกชนในสังคมการเมืองนั้น ๆ

จึงกล่าวได้ว่า สังคมที่ไร้ทิศทางตามแนวความคิดของ Durkheim นั้น ระดับของความสมานฉันท์ (consensus) และบูรณาการต่าง ๆ (integration) จะอยู่ในระดับต่ำ

ความแตกต่างระหว่างแนวความคิดการไร้ทิศทางจากแนวความคิดเรื่องความเหินห่างอยู่ตรงที่ Durkheim ได้ตั้งฐานความคิดเบื้องต้นว่า มนุษย์ต้องการข้อกำหนดทางสังคม และการควบคุมทางสังคม เพื่อก่อให้เกิดความสุขในสังคม ในขณะที่ Marx มองว่า โดยธรรมชาติแล้ว พื้นฐานของมนุษย์ปรารถนาการมีเสรีภาพจากข้อผูกพันทางสังคม เพื่อที่จะบรรลุผลสำเร็จในการพัฒนาศักยภาพของความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ความแตกต่างดังกล่าว นำไปสู่การกำหนดแบบสังคมอุดมคติที่กำจัดสภาวะความเหินห่างที่ต่างกัน

อย่างไรก็ตาม จุดที่แนวความคิดทั้ง 2 มาบรรจบกันนั้น คือ Marx มองว่า พวกชนชั้นกรรมกรมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างความต้องการภายใน (inner need) กับศักยภาพ และการทำงานของเขากล่าวคือ ความปรารถนาที่จะบูรณาการ (integration) ระหว่างตัวตน กับผลผลิต และกระบวนการผลิตของเขา ขณะเดียวกัน ธรรมชาติของมนุษย์ก็จะอยู่ในสังคม เพราะความเป็นเผ่าพันธุ์มนุษย์ ซึ่งความต้องการอยู่ร่วมกันในสังคม ก็เป็นลักษณะของความปรารถนาที่จะมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดระหว่างบุคคลในลักษณะของบูรณาการนั่นเอง ซึ่ง Durkheim เห็นว่า ลักษณะของการบูรณาการเป็นสิ่งจำเป็น และเป็นหัวใจของแนวความคิดความไร้ทิศทางของเขาด้วยเช่นเดียวกัน (Lukes, 1967 : 134-156)

เนื่องจากความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดของแนวความคิดทั้ง 2 ดังกล่าว ทำให้นักวิจัยส่วนใหญ่จะใช้แนวความคิดทั้ง 2 รวมกัน เพื่อศึกษาตรวจสอบพฤติกรรมของบุคคลที่ปรากฏออกมาภายใต้สภาวะการณ์ทางสังคมต่าง ๆ

Yinger (1973 : 183) ชี้ว่า ความเห็นห่าง มิใช่พฤติกรรมแต่เป็นความโน้มเอียงของบุคคล และความไร้ทิศทาง มิใช่ความจริงที่มีลักษณะเอกภาพ แต่มีลักษณะของความหลากหลายในความสัมพันธ์ต่อพฤติกรรม ซึ่งขึ้นอยู่กับความโน้มเอียงของบุคคล เมื่อเป็นเช่นนั้น บุคคลที่มีความรู้สึกเห็นห่างมาก ๆ มิได้สูญเสียลักษณะแรงจูงใจที่จะกระตุ้นในพฤติกรรมบางสิ่งบางอย่างไป ความสัมพันธ์ของแนวความคิดทั้ง 2 อธิบายได้ว่า บุคคลที่มีความรู้สึกไร้ทิศทาง จะก่อให้เกิดความรู้สึกเห็นห่าง และบุคคลที่รู้สึกเห็นห่าง จะมีระดับความรู้สึกไร้ทิศทางด้วย ซึ่งในระดับแนวความคิดหนึ่ง สามารถใช้เป็นตัวชี้ของอีกแนวความคิดหนึ่งได้

และเมื่อพิจารณาผลกระทบของความรู้สึกทั้ง 2 ในทางการเมืองแล้ว Yinger อธิบายว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในอัตราที่ต่างกัน เกิดจากความแตกต่างทางสังคม การมีสภาวะสงครามที่ยืดเยื้อ ตลอดจนการขยายตัวอย่างรวดเร็วของความต้องการหรือความทะยานอยากของบุคคลต่าง ๆ สิ่งเหล่านี้ ล้วนเป็นแหล่งที่มาของความรู้สึกไร้ทิศทางและความเห็นห่างของบุคคล และ Yinger ยังอธิบายเพิ่มเติมว่า อิทธิพลของตัวแปรอิสระ อันได้แก่สภาวะความไร้ทิศทางและความเห็นห่าง ก่อให้เกิดผลทางพฤติกรรมที่ตามมา เช่น การถอนตัว (withdrawal) การต่อต้าน (opposition) การเฉยเมยเฉื่อยชา (apathy) ซึ่งผลทางพฤติกรรมที่ตามมานี้ ก็จะสะท้อนกลับไปสู่ระบบที่ทำให้ผลทางพฤติกรรมที่ตามมาเหล่านั้นได้เกิดขึ้นมา กล่าวคือ เป็นการเพิ่มสภาวะสังคมให้มีลักษณะไร้ทิศทางและเห็นห่างมากขึ้น ซึ่งผลทางพฤติกรรมที่ตามมานี้สามารถเพิ่มหรือลดที่มาของสภาวะไร้ทิศทางและเห็นห่างได้ เช่น การเกิดขบวนการทางศาสนา ขบวนการทางการเมืองต่าง ๆ ซึ่งจะช่วยลดความรู้สึกไร้ทิศทางทางสังคมของสมาชิกกลุ่มที่มีความรู้สึกเห็นห่าง หรือไม่ก็ก่อให้เกิดความแบ่งแยกกลุ่มตนเองออกไปจากสังคมเพื่อลดระดับความคับข้องใจ (frustration) ของสมาชิกกลุ่มก็ได้ .

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ มิได้มุ่งศึกษาถึงความแตกต่างของแนวความคิดทั้ง 2 แต่ใช้แนวความคิดทั้ง 2 มาศึกษาร่วมในลักษณะเกี่ยวพันซึ่งกันและกัน เพราะเหตุว่าแนวความคิดเรื่องการไร้ทิศทาง มีความเกี่ยวพันใกล้ชิดกับแนวความคิดเรื่องความรู้สึกไร้ทิศทาง ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของแนวความคิดเห็นห่าง อีกทั้งปัญหาในการศึกษาถึง ผลทางพฤติกรรมที่ตามมาจากระดับของการไร้ทิศทาง การไม่สามารถกำหนดถึงสถานการณ์เฉพาะของการไร้ทิศทาง รวมทั้งไม่สามารถที่จะกำหนดถึงประชาชนที่ตกอยู่ในสภาวะดังกล่าวได้ ดังนั้น จึงจำเป็นต้องศึกษาความเห็นห่างกับการไร้ทิศทางร่วมกัน โดยเน้นศึกษาความเห็นห่างเป็นสำคัญ โดยมีจุดร่วมอยู่ที่องค์ประกอบของความเห็นห่างการเมือง เช่น ความรู้สึกไร้อำนาจ ความรู้สึกไร้ความหมาย ความรู้สึกไร้ทิศทาง ความรู้สึกโดดเดี่ยว และความรู้สึกแปลกแยก

4. ความรู้สึกเห็นห่างทางการเมือง

เป็นความรู้สึกในทางลบของบุคคลที่มีต่อระบบการเมือง (political system) อันเนื่องมาจากการที่บุคคลไม่สามารถที่จะเข้ามีส่วนร่วมในทางการเมือง หรือไม่สามารถเข้าไปมีอิทธิพลหรือเปลี่ยนแปลงระบบกฎเกณฑ์ค่านิยม หรือปทัสสถานทางการเมืองที่ตัวเขาต้องอยู่ภายใต้ได้ โดยพรตักดิ์ ผ่องแผ้ว (2523 : 30-35) ได้อ้างถึงความคิดของ Robert E. Lane ที่ว่า การที่บุคคลเริ่มมีความรู้สึกเห็นห่างจากระบบการเมืองนั้น จะปรากฏทัศนคติพื้นฐาน 3 ประการ คือ

1. รู้สึกว่าตนเองถูกกระทำ (object) ไม่ใช่เป็นตัวผู้กระทำ (subject) ทางการเมือง ไม่เข้าไปมีส่วนร่วมเพราะไม่มีอิทธิพลทางการเมืองในทุกประการ
2. การเมืองการปกครองไม่ได้คำนึงถึงผลประโยชน์ของตัวเขา ไม่มีใครสนใจ ดังนั้น จึงไม่ใช้การเมืองการปกครองของเขา
3. ไม่เห็นชอบด้วยกับวิธีการตัดสินใจในทางการเมืองที่มีขึ้น เห็นว่ากติกาทางการเมืองขาดความยุติธรรม ขาดความชอบธรรม และเห็นว่ารัฐธรรมนูญเป็นสิ่งหลอกลวง

Schwartz (2516 : 30) ได้อธิบาย ความเห็นห่างทางการเมืองในเชิงจิตวิทยาเพื่อนำไปสู่การศึกษาพฤติกรรมการรวมกลุ่มทางการเมืองว่า ความรู้สึกทางอารมณ์ เช่น ความมุ่งหวัง (aspiration) ความคับข้องใจ (frustration) และความก้าวร้าว (aggression) นำไปสู่ความรู้สึกเห็นห่างจากระบบการเมือง เป็นผลมาจากระบบการเมืองนั้น ขัดกับค่านิยมพื้นฐานของบุคคล ค่านิยมดังกล่าว กระตุ้นให้เกิดความคับข้องใจ และสร้างความขัดแย้งขึ้นในจิตใจ ทำให้บุคคลนั้นพยายามถอนตัว (withdraw) จากระบบการเมืองเพื่อหลีกเลี่ยงความขัดแย้งดังกล่าว และถ้าความขัดแย้งภายในจิตใจนั้นยังไม่สามารถลดลงได้ แต่กลับเพิ่มสูงขึ้น อาจทำให้บุคคลที่ถอนตัวออกไปนั้น หันมาสู่การมีพฤติกรรมในการต่อต้าน เช่น การปฏิวัติ

ในช่วงเวลาของความคับข้องใจ (frustration) และการตัดสินใจไม่ถูก (ambivalence) ของบุคคล อาจนำไปสู่แนวทางของพฤติกรรมได้ 3 แบบคือ

1. การปรับค่านิยมของตนเอง (modification) เพื่อลดความขัดแย้งดังกล่าว ให้เข้ากับค่านิยมของระบบการเมืองนั้น
2. การปรับปรุงสังคม (social reformism) โดยพยายามเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองมากยิ่งขึ้น เพื่อที่จะได้มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงระบบการเมืองให้ดำเนินไปตามวิถีทางที่สอดคล้องกับค่านิยมพื้นฐานที่เห็นว่าเหมาะสม
3. เกิดความเห็นห่าง (alienation) จากระบบการเมืองโดยสิ้นเชิง ซึ่งพวกนี้มีแนวโน้มต่อการเกิดพฤติกรรมในการปฏิวัติระบบการเมืองนั้นมากที่สุด

สภาพการณ์ที่ก่อให้เกิดความคับข้องใจ และสร้างความขัดแย้งภายในจิตใจของบุคคล จนนำไปสู่การถอนตัวจากระบบการเมือง (political withdrawal) มีลักษณะหลายประการ ดังนี้

1. เป็นค่านิยมของระบบการเมือง อาจจะเป็นด้านเศรษฐกิจ สังคมหรือวัฒนธรรม หลักการใช้อำนาจทางการเมือง ตลอดจนกระบวนการดำเนินงานของรัฐ ขัดกับค่านิยมของประชาชนกลุ่มหนึ่งในระบบนั้น

2. เป็นความคับข้องใจของกลุ่มบุคคลที่ไม่สามารถเข้าไปมีอิทธิพลเปลี่ยนแปลงค่านิยมของระบบการเมืองที่ขาดประสิทธิภาพ และความเหมาะสม หรือขัดแย้งกับค่านิยมของกลุ่มตน

3. บุคคลเกิดความรู้สึกว่าระบบการเมืองไม่มีประสิทธิภาพในการแก้ไขข้อบกพร่องหรือปรับปรุงดำเนินงานให้ดีขึ้นมาได้เอง

4. เกิดความรู้สึกผสมผสานกันระหว่างความคับข้องใจ ความก้าวร้าว ความดุดัน นำไปสู่ความรู้สึกกดดัน ช่มชู้ และความตึงเครียดจากสภาวะการณดังกล่าวนี้

ผลทางพฤติกรรมของบุคคลที่ตกอยู่ในสภาวะนี้ จะมีแนวโน้มของการขาดความสนใจ และผูกพันกับระบบการเมือง นำไปสู่การถดถอยการสนับสนุนและการถอนตัวในที่สุด ซึ่งอาจปรากฏออกมาในหลายรูปแบบ เช่น การแยกตัวอยู่โดดเดี่ยว พวกวิกลจริต ฆ่าตัวตาย พวกนิยมใช้วิธีการรุนแรงในทางการเมือง หรือประกอบอาชญากรรม เป็นต้น

แท้ที่จริงแล้ว การศึกษาสภาวะความเห็นห่างทางการเมืองของบุคคล เป็นการศึกษาเกี่ยวกับการปฏิเสธไม่ยอมรับโดยความสำนึกของบุคคลที่มีต่อปทัสถาน ค่านิยม หรือสถาบัน ตลอดจนกระบวนการต่าง ๆ โดยที่บุคคลจะมีความรู้สึกที่ตนเองถูกทำให้เห็นห่างจากปฏิสัมพันธ์ในรูปแบบต่าง ๆ ของระบบการเมือง ที่บุคคลนั้นเข้าใจว่าผลโดยตรงต่อชีวิตของพวกเขา จึงน่าสนใจศึกษาว่า บุคคลที่มีความรู้สึกเห็นห่างจะปฏิบัติตัว หรือมีพฤติกรรมเช่นไร เมื่อต้องอยู่ภายใต้ระบบการเมืองที่เขาปฏิเสธ และพบว่าบุคคลพวกนี้จะไม่เข้าร่วมทางการเมืองด้วยใจสมัคร จะพยายามถอนตัวออกจากระบบการเมือง กลายเป็นพวกเฉื่อยชาทางการเมือง (political apathy) แต่ในความเป็นจริงแล้ว บุคคลที่รู้สึกเห็นห่างทางการเมืองอาจจะไม่กลายเป็นพวกที่เฉื่อยชาทางการเมือง โดยอาจเป็นคนที่กระตือรือร้นในกิจกรรมทางการเมือง (political activist) แม้เกิดความรู้สึกเห็นห่างทางจิตใจ แต่ถ้าเลือกที่จะอยู่ในระบบการเมืองนั้นต่อไป อาจมีพฤติกรรมที่ต่อต้านระบบ ซึ่งในกรณีนี้ความเห็นห่างของบุคคล จะเป็นเหตุให้เขาพัฒนาเอกลักษณ์ใหม่ และผูกพันตนเองเข้ากับกลุ่มกระบวนการที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อเปลี่ยนแปลงระบบค่านิยม หรือปทัสถานทางการเมืองนั้น ๆ

Keniston (1960 : 161-200) สรุปว่า ความเห็นห่าง ได้กลายมาเป็นความจริงที่สำคัญประการหนึ่งควบคู่กับการคงอยู่ของมนุษยชาติ ซึ่งบุคคลถูกบังคับให้อยู่ภายใต้สภาวะดังกล่าวโดยสภาพแวดล้อม

ปัญหาสำคัญในการศึกษาความเห็นห่าง คือ การให้คำจำกัดความ เนื่องจากเป็นแนวความคิดที่เกิดเป็นระยะ ๆ มักจะใช้โยงถึงทัศนคติในทางลบที่มีต่อสังคมโดยทั่วไป และใช้ในระบบการเมืองใดระบบหนึ่งเฉพาะ โดยผู้ศึกษาวิจัยในเรื่องนี้มีหลายท่าน ดังนี้

Marvin E.Olsen (1969 : 289) อธิบายว่า ความเหินห่าง เป็นความรู้สึกเหมินห่างจากกันระหว่างตนเองกับหน่วยทางสังคมที่สำคัญบางอย่าง ซึ่งอาจจะเป็นปรากฏการณ์ที่เป็นตัวกระทำ เพราะสภาพสังคมไร้ประสิทธิภาพทางคุณธรรมในการควบคุมความประพฤติ มิใช่เป็นสภาพการณ์ถูกกระทำ ความเหินห่างเป็นความผสมกลมกลืน (assimilation) หรือไม่ก็แยกตัวโดดเดี่ยว และเป็นทัศนคติที่เป็นตัวกระทำ (subjective attitude) ในสภาพการณ์ที่บุคคลรู้สึกว่า ตนเองแปลกแยกจากข้อผูกพันทางสังคม ดังนั้น กระบวนการของความเหินห่าง จึงดำเนินไปได้ 2 ขั้นตอน ที่มีลักษณะควบคู่กันไป ซึ่งประกอบด้วย

1. ความไร้สมรรถนะทางการเมือง (political incapability) เป็นความรู้สึกไร้ความสามารถที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในปฏิสัมพันธ์ทางการเมือง อันเนื่องมาจาก สภาพแวดล้อมของบุคคลเป็นสภาวะของความหมัดหวังทางการเมือง ที่จะก่อให้เกิดการเมืองแก้ไขข้อบกพร่องได้ ประกอบด้วยความรู้สึก

1.1 ไร้แนวทาง (guidelessness) บุคคลไม่รู้และไม่สามารถค้นพบเป้าหมายทางสังคมได้โดยวิธีที่ชอบธรรมและนำไปสู่ความสำเร็จได้

1.2 ไร้อำนาจ (powerlessness) บุคคลรู้และพยายามกระทำในสิ่งที่เหมาะสมเพื่อบรรลุผลในเป้าหมายของเขา แต่ในทางปฏิบัติการกระทำดังกล่าวไร้ประสิทธิภาพ

1.3 ไร้ความหมาย (meaninglessness) บุคคลรู้ถึงการกระทำที่เหมาะสมต่อการบรรลุผลสำเร็จในเป้าหมายของเขา และมีความสามารถที่จะดำเนินการตามการกระทำเหล่านั้นกับเป้าหมายต่าง ๆ ของกิจกรรมที่เขากระทำ

2. ความไม่พึงพอใจต่อการเมือง (political discontentment) เนื่องจากสภาพแวดล้อมของบุคคลที่ไม่ได้ส่งเสริมให้เขาเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองได้ ความรู้สึกดังกล่าวจึงถูกเลือกให้เกิดขึ้นในจิตใจของบุคคลที่มีต่อการเมือง โดยที่เขาตระหนักดีว่า ระบบไม่ได้จัดให้มีกิจกรรมหรือเป้าหมายในทางการเมืองอย่างเพียงพอ ประกอบด้วยความรู้สึก

2.1 ความแปลกแตกต่าง (dissimilarity) บุคคลพบว่า ตัวเขาเองเป็นสิ่งที่แปลกออกมาจากสภาวะแวดล้อมทางสังคมของเขา

2.2 ความไม่พอใจ (dissatisfaction) บุคคลไม่สนใจใยดีหรือปฏิเสธอย่างเปิดเผยต่อความสัมพันธ์ของตนเองกับสภาพแวดล้อมของเขา

2.3 ความไม่สมหวัง (disillusionment) บุคคลได้ตระหนักดีว่าสภาวะแวดล้อมทางสังคมที่เป็นอยู่ของเขาไม่เป็นไปตามสิ่งที่เขาคิดว่ามันควรจะเป็นไป

Ada W. Finifter (1970 : 390-401) ได้ศึกษาความเหินห่างทางการเมืองที่มีผลต่อพฤติกรรมทางการเมืองของบุคคล โดยแบ่งออกเป็น 4 ลักษณะคือ

1. ความรู้สึกไร้อำนาจทางการเมือง เป็นความรู้สึกของบุคคลที่เขาไม่สามารถกระทำการใด ๆ ที่มีผลต่อการดำเนินงานของรัฐบาล การตัดสินใจทางการเมืองเป็นอิสระจากตัวเขาที่รู้สึกว่าตนเองไร้อำนาจควบคุม โดยความรู้สึกไร้อำนาจทางการเมืองนี้ มีความสัมพันธ์อย่างมากกับความรู้สึกมีประสิทธิภาพทางการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งพฤติกรรมการออกเสียงเลือกตั้ง

2. ความรู้สึกไร้ความหมายทางการเมือง การตัดสินใจทางการเมืองเป็นสิ่งที่ไม่สามารถทำนายได้หรือหารูปแบบได้ เพราะไม่ใช่เป็นผู้ที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจดังกล่าว ทางเลือกทางการเมืองต่าง ๆ ในตัวของมันเองไร้ความหมาย เพราะไม่สามารถทำนายถึงผลกระทบ (impact) ของมันต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองได้

3. ความรู้สึกไร้ปทัสสถานทางการเมือง เป็นความรู้สึกว่า "กฎ" หรือ "ปทัสสถาน" ที่ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อควบคุมความสัมพันธ์ทางการเมืองได้แตกสลายลง และพฤติกรรมทางการเมืองที่เป็นที่เข้าใจและยอมรับกันได้สูญสลายไปด้วย ขณะที่พฤติกรรมทางการเมืองที่ไม่เป็นที่ยอมรับได้กลายเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับบุคคลเพื่อให้ได้มาซึ่งการบรรลุถึงเป้าหมายของตน

4. ความรู้สึกโดดเดี่ยวทางการเมือง เป็นการปฏิเสธ (reject) ต่อปทัสสถานและเป้าหมายทางการเมืองที่เป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวางโดยสมาชิกอื่น ๆ ในระบบการเมืองนั้น มีนัยถึงการยอมรับปทัสสถานบางประการที่หันเหไปจากปทัสสถานทั่ว ๆ ไป บุคคลมีความเชื่อว่าการไปลงคะแนนเสียง หรือพันธะทางการเมืองอื่น ๆ ตลอดจนการมีส่วนร่วมในสาธารณะเป็นสิ่งไม่สมควร และ Lane อธิบายเพิ่มเติมว่า บุคคลที่มีความรู้สึกเหินห่างแบบนี้จะรู้สึกว่า กฎหมายเป็นสิ่งที่ไม่ยุติธรรม (rules of the games) รัฐธรรมนูญเป็นสิ่งที่หลอกลวง

Milbrath (1966 : 64) อธิบายว่า ความเหินห่างทางการเมือง เป็นความรู้สึกส่วนลึกและมีความเกี่ยวพันกันระหว่างความแปลกแยก (estrangement) การปฏิเสธไม่ยอมรับ (rejection) การมองโลกในแง่ร้าย (negativism) และการไร้ความสุข (unhappiness) ที่มีต่อระบบการเมืองหรือต่อส่วนสำคัญของระบบการเมืองนั้น บุคคลจะปฏิเสธระบบการเมืองและเห็นว่าไร้คุณค่าที่จะสนับสนุนระบบการเมืองนั้น ซึ่งในทางตรงกันข้าม ผู้ที่จะจงรักภักดีต่อระบบการเมือง จะเห็นระบบการเมืองในด้านบวก และเชื่อว่ามีเหมาะสมที่จะเชื่อฟัง และให้การสนับสนุน ดังนั้น สิ่งที่เกี่ยวข้องกับความเหินห่างทางการเมืองมี 2 ประเด็นคือ

1. ความรู้สึกไร้ปทัสสถานทางการเมือง หรือ การไร้ทิศทาง เป็นสภาวะของการขาดแคลนหรือขัดแย้งกันในปทัสสถาน ความรู้สึกไร้ปทัสสถานเป็นการตั้งปัญหา หรือปฏิเสธต่อหลักการและสถาบันพื้นฐานของระบบการเมืองนั้น ๆ ในระบบการเมืองแบบประชาธิปไตย บุคคลที่มีความรู้สึกไร้ทิศทาง มีความเชื่อว่าการเลือกตั้ง หรือความขัดแย้งในการเลือกตั้งเป็นสิ่งไร้สาระ และเชื่อว่าการเลือกตั้งและพรรคการเมืองเป็นสิ่งที่หลอกลวงมากกว่าสิ่งที่ดีและถูกต้อง สภาวะไร้ปทัสสถานเกิดขึ้นในการเมืองที่มีลักษณะความแตกต่างกันในทางปทัสสถานต่าง ๆ แต่สำหรับความแตกต่างในมาตรฐานจะใช้ในเรื่องที่บุคคลมีความรู้สึกไร้ทิศทาง และ Milbrath ยังได้อธิบายเพิ่มเติมว่า ในระบบการเมืองที่เพิ่งเกิดขึ้น หรือกำลังเปลี่ยนแปลง (transitional political

system) โดยที่คุณค่าเก่าได้สลายไป แต่คุณค่าทางสังคมใหม่ ๆ ยังไม่เป็นที่ยอมรับ ก่อนข้างจะเป็นสภาวะที่ทำให้หลายคนมีความรู้สึกไร้ทิศทางได้มากกว่า โดยเฉพาะในการเมืองสมัยใหม่

2. ความไม่ไว้วางใจหรือเหยียดหยันถากถางทางการเมือง (political distrust or cynicism) เป็นความรู้สึกที่มีต่อรัฐบาลหรือผู้นำทางการเมือง Milbrath อธิบายว่า บุคคลที่ไว้วางใจจะมีความเชื่อว่า กิจกรรมทางการเมืองมีแนวโน้มสู่สภาวะแห่งการปรับปรุงให้ดีขึ้น การเมืองมิใช่สิ่งที่สกปรกทั้งหมด และเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือข้าราชการทำงานเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน ในทางตรงกันข้ามผู้ที่มีความรู้สึก "ไม่ไว้วางใจ" จะมีความรู้สึกว่าประชาชนจะถูกหลอกลวง ด้วยเหตุผลต่าง ๆ ของนักการเมือง มีความเชื่อว่าผู้นำทางการเมืองฉกฉวยผลประโยชน์เพื่อตนเอง และเชื่อว่าผลประโยชน์ที่สำคัญนั้นคือ อำนาจ (power)

Miller (1974 : 952) อธิบายว่า ความไว้วางใจทางการเมือง เป็นความโน้มเอียงพื้นฐานในทางความรู้สึกหรือการประเมินค่า (evaluative) ต่อการเมืองการปกครอง องค์ประกอบของความไว้วางใจจะดำเนินไปตามระดับ ตั้งแต่ความไว้วางใจสูงสุด ไปจนถึงไม่ไว้วางใจสูงสุด หรือเหยียดหยันถากถาง (cynicism) ดังนั้น ลักษณะของความเหยียดหยันถากถางดังกล่าว จึงเกี่ยวพันถึงความรู้สึกด้านลบที่มีต่อรัฐบาล และเป็นสภาวะการณ์แห่งความเชื่อว่ารัฐบาลไม่ได้ดำเนินงานไปตามสิ่งที่ประชาชนคาดหวัง

Milbrath เห็นว่า ความไร้ประสิทธิภาพต่อระบอบการปกครองและความเหยียดหยันถากถางต่อผู้นำทางการเมืองมีความสัมพันธ์ต่อกัน แต่มีความแตกต่างกันในเชิงแนวความคิด กล่าวคือ บุคคลอาจจะยอมรับในความชอบธรรมของระบอบการปกครอง แต่ไม่มีความไว้วางใจต่อผู้นำทางการเมือง การสนับสนุนต่อสถาบันทางการเมือง ต้องแยกออกจากการสนับสนุนต่อผู้นำทางการเมือง ซึ่งผลงานทางวิชาการด้านรัฐศาสตร์ส่วนใหญ่ ที่เกี่ยวกับความไว้วางใจทางการเมือง ความเหยียดหยันถากถาง ตลอดจนการขาดศรัทธาต่อระบอบการเมือง มักจะใช้รวมไปกับความไม่ไว้วางใจต่อระบบการเมืองและ/หรือต่อผู้นำทางการเมืองในช่วงระยะเวลาใดเวลาหนึ่งโดยเฉพาะ

นอกจากนี้ยังมีการศึกษาแนวความคิดเรื่องความเห็นห่างในมิติอื่น ๆ ที่มีผลต่อพฤติกรรมทางการเมือง เช่น Joel D. Abberbach (1969) ศึกษาเรื่องความไว้วางใจ (trust) และประสิทธิภาพ (efficacy) ทางการเมือง โดยอธิบายว่าแนวความคิดทั้ง 2 เป็นจุดร่วมซึ่งกันและกัน และศึกษาสภาพการณ์ทางสังคมที่กระตุ้นให้บุคคลที่มีความรู้สึกเห็นห่างทางการเมืองเกิดการระดมทางการเมือง (political mobilization) เช่นเดียวกับที่ Kornhauser (1959) อธิบายว่าความเห็นห่างตามความหมายที่ใช้กันทั่ว ๆ ไปจะไม่เกิดขึ้นในสภาวะแวดล้อมที่ปกติธรรมดา แต่จะเป็นตัวการระดมให้เกิดขบวนการของมวลชน หรือสนับสนุนต่อพวกนิยมความรุนแรง หรือสนับสนุนนักการเมือง และ/หรือผู้นำทางการเมืองแบบอำนาจนิยม

โดยสรุปแล้ว การศึกษาเรื่องความเห็นห่างทางการเมือง ที่ใช้เป็นกรอบในการวิจัยนั้น เป็นเรื่องของความไม่สอดคล้องกันระหว่างสภาพการณ์ทางการเมืองที่บุคคลคาดหวังเอาไว้กับสภาพการณ์ทางการเมืองจริง กล่าวคือ บุคคลคาดหวังถึงประสิทธิภาพในการบริหารงานของ

รัฐบาลหรือเจ้าหน้าที่รัฐ คาดหวังถึงความรับผิดชอบในการเป็นตัวแทนรักษาผลประโยชน์ของประชาชน ของนักการเมืองหรือพรรคการเมือง คาดหวังถึงความถูกต้องเหมาะสมกับกติกา หรือ ค่านิยม หรือกฎเกณฑ์ในทางการเมืองที่ยอมรับปฏิบัติกัน แต่ถ้าในสภาพความเป็นจริง สิ่งนั้นมิได้เป็นไปตามที่บุคคลคาดหวังไว้ ทำให้บุคคลเกิดความรู้สึกว่าตนเองแปลกแยกหรือมีความแตกต่างจากสภาพแวดล้อมทางการเมืองที่เป็นอยู่ ก่อให้เกิดความผิดหวังไม่พอใจ ดังนั้น ความไม่สอดคล้องกันระหว่างสภาพการณ์ในอุดมคติ กับสภาพการณ์ที่เป็นจริงของระบบการเมืองที่เป็นอยู่จึงเป็นจุดสำคัญอย่างยิ่ง ในการนำไปสู่การศึกษาถึงความเห็นต่างทางการเมือง

5. ความสัมพันธ์ระหว่างความรู้สึกมีประสิทธิภาพหรือความสามารถทางการเมือง ความรู้สึกศรัทธาในเพื่อนมนุษย์ ความรู้สึกไว้วางใจทางการเมือง และความรู้สึกเห็นต่างทางการเมือง

ในการศึกษาวิจัยเรื่องความเห็นต่างทางการเมืองของบุคคล ที่จะส่งผลต่อพฤติกรรม การมีส่วนร่วมทางการเมือง ทั้งในระดับท้องถิ่น และระดับชาติในรูปแบบใดนั้น จำเป็นที่จะต้องศึกษาแนวความคิดอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นแนวความคิดที่เกี่ยวกับความผูกพันตนเองต่อสังคมและต่อระบบการเมืองที่เป็นอยู่มากน้อยเพียงใด มีลักษณะของการส่งเสริม หรือขัดขวางต่อการคงอยู่ของระบบการเมืองเพียงใด

Campbell (1954 : 187) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับความมีประสิทธิภาพทางการเมืองว่าเป็นความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อการกระทำทางการเมืองของตน ว่ามีหรือสามารถมีผลกระทบต่อกระบวนการทางการเมือง มีความรู้สึกว่าการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคมเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ โดยที่พลเมืองแต่ละคนสามารถมีบทบาทในการนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงนั้น ดังนั้น ความรู้สึกดังกล่าว จึงมีความเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมทางการเมืองของบุคคลหลายประการที่สำคัญ คือ การมีส่วนร่วมทางการเมือง การที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลจะทำหน้าที่ปกป้องรักษาผลประโยชน์ของตนในทางการเมืองเพื่อได้ดีเพียงใด ขึ้นอยู่กับความรู้สึกที่ว่าตนเองมีความสามารถหรือมีอำนาจหรือไม่ กล่าวคือมีความสามารถในการปฏิบัติภารกิจอย่างมีประสิทธิภาพ (efficacy) โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีความสามารถในทางการเมือง (political competence)

Almond และ Verba (1965 : 136) เสนอว่า สิ่งที่ใช้วัดความสามารถในทางการเมืองของบุคคลนั้น ให้พิจารณาจากการมีอิทธิพลทางการเมือง (political influence) ซึ่งอาจจะเป็นความสามารถในการใช้อิทธิพลในทางการเมืองให้เกิดผลจริง ๆ ในขณะนั้น หรือใช้ไปแล้ว แต่ยังไม่เกิดผล หรือเป็นเพียงความเชื่อของบุคคลที่คิดว่าตนสามารถใช้อิทธิพลให้เกิดผลทางการเมืองตามที่มุ่งหวังได้ ดังนั้น บุคคลผู้ที่มีความรู้สึกว่าตนเองมีความสามารถทางการเมืองนี้ เรียกได้ว่าเป็นผู้ที่มีประสิทธิภาพในทางการเมือง (effectively competent) ซึ่งเป็นผู้ที่มีความสำนึกในความสามารถทางการเมืองของตนเอง ที่เรียกว่าเป็นผู้ที่มี sense of civic competence หรือมี sense of political efficacy

Easton และ Dennis (1969 : 36) อธิบายว่า องค์ประกอบของความรู้สึกมีประสิทธิภาพทางการเมือง เป็นความรู้สึกมีศักยภาพทางการเมืองของบุคคล คิดว่าตนเองมีความสามารถที่จะเข้าใจการทำงานของรัฐบาล หรือมีความสามารถที่จะมีอิทธิพลต่อรัฐบาลได้ รวมถึงความรู้สึกไม่ยอมแพ้ต่อโชคชะตา หรือไม่ยอมรับสถานการณ์ว่าเป็นฝ่ายถูกปกครองแต่เพียงฝ่ายเดียว

ตามความหมายและองค์ประกอบดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่สำคัญยิ่งต่อการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในรูปแบบกระตือรือร้น (gladiatorial activities) กล่าวคือ การที่บุคคลเชื่อว่าตนเองมีความสามารถหรือมีอำนาจ (competence or power) ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ทำให้เขารู้สึกว่าตนมีประสิทธิภาพที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองมากกว่าผู้ที่คิดว่าตนเองไม่มีอำนาจหรือไร้ความสามารถ ดังนั้น ความสัมพันธ์ที่มีต่อความรู้สึกเห็นห่างทางการเมือง (Thompson, 1960) อยู่ตรงที่การขาดหายไปของความรู้สึกมีประสิทธิภาพทางการเมืองของบุคคล จะมีผลมาจากความไม่พอใจในการไร้อำนาจและความไม่ไว้วางใจในความสามารถของบุคคลผู้มีอำนาจทางการเมือง สัมพันธ์กับการขาดความศรัทธาในมนุษย์ ซึ่งลักษณะดังกล่าวเป็นสภาวะการณของความรู้สึกไร้ประสิทธิภาพทางการเมือง (Finifter, 1970 : 390-401) และจะนำไปสู่การมีพฤติกรรมทางการเมืองที่มีระดับความรู้สึกว่ามีประสิทธิภาพทางการเมืองที่ต่ำ โดยแสดงออกมาในรูปของการกระทำทางการเมืองต่าง ๆ

Robert Lane อธิบายสิ่งที่มีความสำคัญยิ่งต่อการมีประสิทธิภาพทางการเมืองของบุคคล ว่าเป็น ความสัมพันธ์ของบุคคลในทางสังคม ที่จะต้องมีลักษณะของความไว้วางใจซึ่งกันและกัน มีความเชื่อว่าบุคคลอื่น ๆ สามารถเชื่อถือได้ สามารถร่วมมือร่วมใจกัน ให้ความช่วยเหลือและเอาใจใส่ซึ่งกันและกัน หรือที่เรียกว่า "ความศรัทธาในเพื่อนมนุษย์" เมื่อบุคคลมีความรู้สึกศรัทธาหรือเชื่อมั่นต่อบุคคลอื่น ก็จะเป็นการเตรียมพร้อมทางจิตใจของบุคคลที่จะยอมรับกระบวนการทางประชาธิปไตย แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า การเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองทั้งหมด จะต้อง มีลักษณะของความสัมพันธ์ของบุคคลในทางสังคม หรือ ต้องมีความรู้สึกเชื่อมั่นศรัทธาในบุคคลอื่นประกอบอยู่ด้วย และในส่วนที่เกี่ยวกับความรู้สึกศรัทธาต่อบุคคลอื่นจะเกี่ยวโยงไปถึงความรู้สึกศรัทธาหรือเชื่อมั่นต่อชุมชน สังคม ตลอดจนระบบการเมืองหรือไม่เพียงใดนั้น Lane บอกว่า ความศรัทธาในเพื่อนมนุษย์ เป็นสัมพันธ์ภาพทางสังคมในหลาย ๆ ด้านของพันธะทางสังคม (social obligation) ที่ควบคู่ไปกับความรู้สึกขึ้นชอบสังคมหรือชุมชนที่อาศัยอยู่ จะเป็นตัวก่อให้เกิดประสิทธิภาพทางการเมืองในระบบประชาธิปไตย เพราะบุคคลจะมีความสมานฉันท์กับบุคคลอื่น ๆ ร่วมกันทำงานเพื่อจุดมุ่งหมายทางการเมืองโดยส่วนรวม มีจิตใจของความร่วมมือกัน ไม่มีจิตใจของความเป็นศัตรู ในทางตรงกันข้ามถ้าบุคคลไม่ไว้วางใจต่อบุคคลอื่น ๆ ทั่วไปแล้ว บุคคลนั้นย่อมไม่อาจมีความรู้สึกไว้วางใจต่อผู้มีอำนาจ ซึ่งได้แก่ รัฐบาลและเจ้าหน้าที่ของรัฐได้อย่างแน่นอน ความไม่ไว้วางใจต่อผู้ใช้อำนาจทางการเมืองนั้น เป็นส่วนหนึ่งที่เฉพาะเจาะจงของความไว้วางใจในเพื่อนมนุษย์

ในการศึกษาระบบการเมือง เป็นที่ยอมรับกันว่า ไม่มีรัฐบาลหรือระบบการปกครองใดที่จะดำรงอยู่ได้ถ้าปราศจากความจงรักภักดี และความไว้วางใจจากประชาชน ภายใต้กรอบการปกครองแบบประชาธิปไตย ความศรัทธาต่อบุคคลเป็นเหตุของความรู้สึกไว้วางใจต่ออำนาจทางการเมือง เพราะบุคคลที่เห็นว่าไม่สามารถเชื่อถือใครได้ มีความรู้สึกว่าสังคมไม่เสมอภาคและไม่เป็นธรรม มีความเย้ยหยันในแรงจูงใจและความตั้งใจของรัฐบาลอยู่เสมอ (political cynicism) จะเป็นที่มาของความรู้สึกว่าตนเองไร้อำนาจที่จะควบคุมความเป็นไปของสภาพแวดล้อม มองไม่เห็นผลที่จะได้รับตอบแทนจากการกระทำในทางสังคมการเมืองของตน ไม่เชื่อมั่นในหนทางเลือกต่าง ๆ ในสังคมการเมือง มีความรู้สึกโดดเดี่ยว ไม่พอใจ เกลียดชัง และรู้สึกว่าตนเองไม่ใช่เป็นสมาชิกของสังคมการเมืองนั้น ๆ ซึ่งจะนำไปสู่การถอนตัว และการต่อต้านในที่สุด

กล่าวโดยสรุป การศึกษาความรู้สึกเห็นห่างทางการเมือง ยังมีความสับสนในการให้คำจำกัดความ เนื่องจากมีการนำเอาแนวความคิดนี้ ไปใช้ศึกษาหลายรูปแบบตามประเด็นที่สนใจ แต่ในการศึกษาเชิงประจักษ์โดยส่วนใหญ่แล้ว มุ่งศึกษาถึงความสัมพันธ์ที่มีต่อพฤติกรรมทางการเมืองของบุคคลในลักษณะที่ต่อต้านระบบการเมืองที่เป็นอยู่ด้วยนัยทางความหมายที่ว่า ความรู้สึกเห็นห่างของบุคคล เป็นความโน้มเอียงถึงความผูกพันในทางจิตวิทยาของบุคคลที่มีต่อความไม่ผูกพันต่อหน่วยทางสังคมที่บุคคลนั้นเป็นส่วนประกอบของหน่วยทางสังคมนั้น ความเห็นห่างทางการเมือง เป็นเรื่องความโน้มเอียงทางจิตใจของบุคคล ที่ผูกพันต่อความสัมพันธ์เชิงอำนาจทางสังคมในลักษณะที่หันเห หรือแยกออกจากกัน

ในการวิจัยนี้ ได้จำกัดความหมายของคำว่า "การเมือง" เพื่อใช้เป็นกรอบใหญ่ในการวิเคราะห์ว่า เป็นเรื่องของความสัมพันธ์เชิงอำนาจในทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับสาธารณะ (public) ตัวชี้ที่เห็นในทางปฏิบัติได้แก่ องค์กรทางการเมืองต่าง ๆ กระบวนการทางการเมือง ค่านิยมหรือคติทางการเมือง เจ้าหน้าที่ในทางการเมืองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ ดังนั้น ความเห็นห่างทางการเมืองก็คือ ความโน้มเอียงทางจิตใจของบุคคลที่ไม่ผูกพันกับตัวชี้ทางการเมืองเหล่านั้น มันมิใช่เป็นสิ่งที่ตนเองปรารถนาจึงไม่สนใจ ไม่ยอมรับ ตลอดจนถอนความนิยมชมชอบหรือถอนการสนับสนุนจากตัวชี้ทางการเมืองเหล่านั้นในที่สุด

สาเหตุที่บุคคลมีความรู้สึกว่าตนเองไม่เป็นส่วนหนึ่ง หรือไม่มีความผูกพันต่อการเมือง ซึ่งเลยไปถึงการถอนการสนับสนุน นิ่งเฉยหรือต่อต้าน เนื่องจากบุคคลมีความรู้สึกว่า ความเป็นไปทางการเมืองที่เกิดขึ้นนั้นตนเองไม่มีอำนาจที่จะควบคุมให้เกิดผลตามที่ต้องการได้ ไม่สามารถที่จะทำนายหรือคาดการณ์ได้ว่ารูปแบบความสัมพันธ์ของตนที่มีต่อการเมืองดังกล่าวจะส่งผลกลับคืนมาสู่ตนตามที่ต้องการหรือไม่เพียงใด ไม่สามารถที่จะหาปทัสสถานหรือกฎเกณฑ์ที่จะเป็นแบบฉบับของรูปแบบความสัมพันธ์ในทางการเมืองได้อย่างถูกต้องมีความรู้สึกว่าตนเองไม่ต้องการที่จะเข้าไปสู่ปฏิสัมพันธ์ในทางการเมืองได้อย่างถูกต้อง มีความรู้สึกว่าตนเองไม่ต้องการที่จะเข้าไปสู่ปฏิสัมพันธ์เหล่านั้น ดังนั้นจึงเกิดความรู้สึกว่าตนเองเป็นสิ่งที่แปลกปลอมในทางการเมืองและไม่อยากให้ความสนใจในรูปแบบความสัมพันธ์ในทางการเมืองต่าง ๆ อีกต่อไป

แนวความคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง

การเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง เป็นพฤติกรรมทางการเมืองหลักของแนวคิดระบอบประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นสิ่งที่ป้อนเข้าสู่ระบบ ซึ่งอาจจะเป็นการเรียกร้องหรือการสนับสนุนต่อระบบที่ดำรงอยู่ ดังนั้น การมีส่วนร่วมทางการเมืองจึงเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการปกครองระบอบประชาธิปไตยแบบประชาชนมีส่วนร่วม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อยอมรับกันว่าการเมืองต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับชีวิตของบุคคลทุกคนในระบบการเมืองในสังคมเมือง (urban society) ที่มีแบบแผนทางสังคมที่สลับซับซ้อน มนุษย์ต้องมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันมากขึ้น และความสัมพันธ์นั้นจะมีความซับซ้อนมากขึ้น การเมืองก็ย่อมมีผลกระทบต่อชีวิตมนุษย์ การปฏิบัติหน้าที่ของระบบการเมืองจะเป็นตัวตัดสินว่าสมาชิกในสังคมจะมีความสุขและอยู่ดีกินดีเพียงใด ความสำคัญนี้ได้รับการยืนยันจาก จอห์น สจีวิต มิลล์ นักปรัชญาการเมือง ที่เห็นว่ามนุษย์จะต้องเรียนรู้ถึงความรับผิดชอบในการเข้ามีส่วนร่วม การขาดความสามารถในการเข้ามีส่วนร่วมแสดงให้เห็นถึงการขาดความเป็นสมาชิกอย่างเต็มตัวภายในระบบนั้น

ปัญหาที่น่าสนใจประการหนึ่งคือ บุคคลมีความรู้สึกผูกพันเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน หรือของระบบการเมืองที่เขาสังกัดอยู่มากน้อยเพียงใด ซึ่งจะส่งผลต่อการมีพฤติกรรมในการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับใดอย่างไร จะส่งผลต่อความรู้สึกผูกพันเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน หรือของระบบการเมืองที่เขาสังกัดอยู่นั้นเช่นใด ความสัมพันธ์แบบใดที่จะสามารถใช้อธิบายปรากฏการณ์ในทางการเมืองได้ครอบคลุม ซึ่งในปัจจุบันมีแนวโน้มที่จะยอมรับว่า ความสัมพันธ์ดังกล่าวมันจะส่งผลซึ่งกันและกัน ดังนั้น การมีส่วนร่วมทางการเมืองจึงมีความสัมพันธ์อย่างมากกับความรู้สึกเห็นห่างทางการเมืองของบุคคลในฐานะที่จะส่งผลซึ่งกันและกันได้

ความหมายของการมีส่วนร่วมทางการเมือง

ความหมายของคำว่า "การเข้ามีส่วนร่วม" (participation) ในพจนานุกรมนั้น หมายถึง "หลักการที่บุคคลจะได้รับผลประโยชน์โดยการตัดสินใจ ซึ่งกระทำโดยสถาบันทางการเมืองและสังคม และจะต้องร่วมในการตัดสินใจนั้นด้วย" (Bullock, 1977 : 458) เมื่อพิจารณาในแง่ของกิจกรรมแล้ว เป็นการกระทำโดยสมัครใจของแต่ละบุคคลในกิจกรรมทางการเมือง รวมทั้งการลงคะแนนเสียง การเป็นสมาชิกและกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มทางการเมือง เช่น ความเคลื่อนไหวของพรรคการเมือง กลุ่มอิทธิพล กลุ่มผลประโยชน์ เจ้าหน้าที่ สถาบันทางการเมืองหรือกิจกรรมที่ไม่เป็นทางการ เช่น การอภิปรายทางการเมืองหรือร่วมฟังเหตุการณ์ทางการเมือง การชักชวนทางการเมืองของเจ้าหน้าที่ หรือสมาชิกของกิจกรรมทางการเมืองนั้น และ Hugo (1977 : 146) กล่าวว่า การเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง มี 2 ความหมาย คือ

1. การเข้ามีส่วนร่วมของปัจเจกชนในกิจกรรมทางการเมือง
2. อัตราส่วนของประชากรที่ใช้สิทธิในการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง

Weiner (1971 :161) ได้แยกการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองเป็น 10 ความหมายดังนี้

1. การกระทำที่สนับสนุนหรือเรียกร้องต่อคณะผู้ปกครองประเทศ
2. ความพยายามที่สำเร็จในการใช้อิทธิพลต่อการปฏิบัติการของรัฐบาล หรือในการเลือกผู้นำในวงการบริหาร
3. การกระทำที่ถูกต้องตามกฎหมายและได้รับการรับรองว่าถูกต้อง (legitimate)
4. การกระทำที่มีตัวแทน (representation)
5. ความละเอียดจากการเข้าไปยุ่งเกี่ยว เพราะเกิดความรู้สึกว่า แม้ว่าจะเข้าไปยุ่งเกี่ยวก็ไม่ทำให้เกิดผลอะไรขึ้น
6. ความกระตือรือร้นที่จะเข้าไปเกี่ยวข้องหรือเป็นพวกกระตือรือร้นที่จะทำ
7. การกระทำที่ต่อเนื่องผลักดัน ที่อาจเป็นการจัดการอย่างเป็นสถาบัน หรือเป็นการกระทำที่ประทุขึ้นทันทีทันใด เช่น การก่อการจลาจล
8. การกระทำที่มุ่งต่อการเลือกผู้นำทางการเมือง มุ่งที่จะมีอิทธิพลต่อนโยบายสาธารณะ หรือเป็นการพยายามที่จะมีอิทธิพลต่อการปฏิบัติราชการ
9. การกระทำที่เป็นกิจกรรมอันมีผลกระทบต่อการเมืองระดับชาติ
10. การกระทำที่เป็น "การกระทำทางการเมือง" (political acts)

Weiner สรุปว่า การมีส่วนร่วมทางการเมือง เป็นการปฏิบัติการโดยสมัครใจ (voluntary action) ที่ไม่ว่าจะเป็นผลสำเร็จหรือไม่ มีการจัดองค์กรหรือไม่ก็ตาม จะเกิดขึ้นเป็นครั้งคราวหรือต่อเนื่อง และใช้วิธีที่ถูกต้องโดยได้รับการยอมรับตามกฎหมายหรือไม่ก็ตาม การกระทำนั้น มุ่งประสงค์ที่จะมีอิทธิพลต่อการเลือกนโยบายสาธารณะ การบริหารงานนโยบายสาธารณะ และการเลือกผู้นำทางการเมืองไม่ว่าจะเป็นระดับชาติหรือระดับท้องถิ่น โดยเน้นว่า การมีส่วนร่วมทางการเมืองต้องเป็นการกระทำโดยใจสมัครและประชาชนสามารถเลือกเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลได้ด้วย

Almond และ Verba (1965) บอกว่า การเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองของแต่ละบุคคลนั้น มีความแตกต่างกันตามวัฒนธรรมทางการเมืองของแต่ละบุคคล โดยแบ่งวัฒนธรรมทางการเมืองออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

1. วัฒนธรรมทางการเมืองแบบคับแคบ เป็นวัฒนธรรมทางการเมืองของบุคคลที่ไม่มีความรู้ความเข้าใจในระบบการเมือง ไม่คิดว่าตนเองจะมีส่วนร่วม หรือมีบทบาทในทางการเมือง บุคคลที่มีวัฒนธรรมแบบนี้จะไม่เข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองเลย
2. วัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร์ฟ้า เป็นวัฒนธรรมทางการเมืองของบุคคลที่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการเมืองโดยทั่ว ๆ ไป แต่ไม่สนใจที่จะมีส่วนร่วมทางการเมืองในทุกกระบวนการทางการเมือง และไม่มีความรู้สึกว่าตนอยู่ในฐานะที่มีความหมาย หรือมีอิทธิพลทางการเมือง

3. วัฒนธรรมทางการเมืองแบบเข้ามีส่วนร่วม เป็นวัฒนธรรมทางการเมืองของบุคคลที่เข้าใจระบบการเมือง มีการรับรู้ต่อโครงสร้างทางการเมืองและการบริหาร ตลอดจนเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง มีความรู้สึกว่าตนเองมีอิทธิพลที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองได้

Herbert McClosky (1968) อธิบาย การเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองว่า เป็นกิจกรรมที่กระทำโดยสมัครใจ ซึ่งสมาชิกทั้งหลายที่อยู่ในสังคมได้มีส่วนร่วมกระทำร่วมกันในอันที่จะเลือกผู้นำของตน และกำหนดนโยบายของรัฐ การกระทำนั้น อาจจะทำโดยทางตรงหรือทางอ้อมก็ได้ ซึ่งบุคคลที่มีส่วนร่วมในทางการเมืองนั้น ได้แก่ บุคคลที่เข้าเกี่ยวข้องกับกิจกรรมต่าง ๆ ต่อไปนี้ (อาจอยู่คนเดียวหรือหลายอย่างพร้อม ๆ กันก็ได้) คือ การใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้ง การแสวงหาความรู้ทางการเมือง การอภิปรายหรือพูดคุยเกี่ยวกับการเมือง การเข้าร่วมชุมนุมทางการเมือง ฯลฯ เพราะการเข้าร่วมทางการเมือง เป็นตัวกระตุ้นเตือนให้ผู้ปกครองและผู้อยู่ใต้ปกครองได้สำนึกถึงหน้าที่และความรับผิดชอบของตน ทั้งยังเป็นการช่วยขยายขอบข่ายของความรู้ทางการเมืองให้กว้างขวางยิ่งขึ้นอีกด้วย

Milbrath และ Goel อธิบายว่า การเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง หมายถึงการกระทำของบุคคลเพื่อพยายามมีอิทธิพลหรือสนับสนุนต่อรัฐบาลและระบบการเมือง และยังรวมถึงบทบาทของประชาชนในการกระทำใด ๆ เพื่อมีอิทธิพลต่อผลที่ออกมาทางการเมือง

Nie และ Verba เห็นว่า การเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง จะต้องเน้นเรื่องกิจกรรมของพลเมืองเฉพาะบุคคล รวมทั้งผู้ที่ไม่กระตือรือร้นต่อกฎเกณฑ์ แต่ร่วมทางด้านการเมืองโดยอาชีพ รวมทั้งเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลหรือของพรรคการเมืองและนักหาเสียงอาชีพ เป็นกิจกรรมซึ่งมีจุดมุ่งหมายเพื่อมีอิทธิพลต่อรัฐบาล ทั้งในด้านการเลือกเจ้าหน้าที่รัฐบาล หรือเข้ามีส่วนร่วมต่อการปกครองโดยกระทำกิจกรรม

Huntington และ Nelson (1967) ได้ให้คำนิยามเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในทางการเมืองว่าเป็นกิจกรรมของประชาชนแต่ละคน ที่มีความมุ่งหมายเพื่อจะมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของรัฐบาล โดยเห็นว่า การมีส่วนร่วมนั้นหมายเฉพาะการกระทำ ไม่รวมถึงทัศนคติ เป็นการกระทำของผู้มีส่วนร่วมที่เป็นพลเมืองธรรมดา ไม่ใช่พนักงานการเมืองอาชีพ เช่น ผู้สมัครเข้ารับการเลือกตั้งเจ้าหน้าที่ของพรรคการเมือง เพราะกิจกรรมทางการเมืองของผู้มีส่วนร่วมทางการเมืองที่เป็นประชาชนธรรมดา นั้น จะมีลักษณะเป็นช่วง ๆ ไม่ต่อเนื่อง (intermittent) เป็นกิจกรรมที่ไม่เต็มเวลา (parttime) และเป็นบทบาทรองจากบทบาทอื่น และการมีส่วนร่วมทางการเมือง ยังหมายความว่าความเฉพาะการกระทำที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของรัฐบาล ซึ่งเป็นผู้มีความชอบธรรมในการตัดสินใจแบ่งสรรคุณค่าที่มีอยู่อย่างจำกัดในสังคม รวมความว่ากิจกรรมหรือการกระทำนั้นจะสำเร็จผลหรือไม่ก็ถือเป็นการมีส่วนร่วมทางการเมือง ลักษณะของการมีส่วนร่วมทางการเมือง อาจเป็นไปได้ด้วยความสำนึกของตนเองหรือถูกชักจูงระดมพลังให้เข้าร่วมก็ได้

สถิต นิยมญาติ (2525 : 33-39) อธิบายว่า การเข้าร่วมหรือไม่เข้าร่วมทางการเมืองขึ้นอยู่กับ 2 ตัวแปร คือ ตัวแปรด้านสิ่งแวดล้อมทางสังคม ซึ่งประกอบด้วย เพศ อายุ การศึกษา อาชีพ รายได้ และสถานภาพทางสังคม กับตัวแปรด้านจิตวิทยา ที่ว่าการเข้าร่วมทางการเมืองของมนุษย์ เกิดขึ้นเพื่อสนองความต้องการอันเป็นความพึงพอใจ หรือได้รับผลตอบแทน

ณรงค์ ลินสวัสดิ์ (2522 : 110-117) กล่าวถึง ปัจจัยหรือตัวแปรทางจิตวิทยาที่มีผลต่อการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนว่ามีอยู่ 2 ประการ คือ

1. ทศนคติทางการเมือง ซึ่งสามารถสรุปได้ว่า

- ผู้ที่สนใจการเมือง มักมีแนวโน้มที่จะเข้ามีส่วนร่วมในทางการเมืองมากกว่าผู้ที่ไม่สนใจ
- ✓ - ความเลื่อมใสในพรรคการเมืองหรือตัวผู้สมัคร บุคคลที่มีความเลื่อมใสพรรคการเมืองหรือตัวผู้สมัครคนใดเป็นพิเศษ มีแนวโน้มที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง และจะมีความสนใจทางการเมืองมากด้วย
- ความเชื่อในประสิทธิภาพทางการเมืองของตน บุคคลที่เชื่อว่าเขามีความสามารถทางการเมืองได้ จะมีแนวโน้มที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองมาก
- ความเชื่อว่าการเข้าไปมีส่วนร่วมในทางการเมืองเป็นหน้าที่ บุคคลที่เชื่อว่าการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นหน้าที่ที่จะต้องทำ ไม่ใช่เป็นสิ่งที่จะทำก็ได้ ไม่ทำก็ได้ มีแนวโน้มที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง
- การแยกตัวเองออกจากการเมือง บุคคลที่มีความรู้สึกไม่ดีต่อการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองหรือขาดความศรัทธาในเพื่อนมนุษย์ ไม่มีความศรัทธาในการปกครองระบอบประชาธิปไตย คนพวกนี้จะแยกตัวเองออกจากระบบการเมือง
- ความเข้าใจทางการเมือง ผู้ที่มีความเข้าใจถึงความจริงในทางการเมืองมักจะมีแนวโน้มที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง

2. บุคลิกภาพของบุคคล ซึ่งประกอบด้วย

- ความสามารถในการเข้าสังคม หมายถึง การที่บุคคลสามารถสมาคมกับคนอื่นได้อย่างไม่เคอะเขิน มีความสามารถที่จะเข้ากับคนแปลกหน้าได้ง่าย บุคคลที่มีลักษณะนี้ จะมีแนวโน้มเข้าร่วมทางการเมืองสูง
- การขาดความมุ่งหมายในชีวิต บุคคลที่ขาดความมุ่งหมายในชีวิต จะแสดงออกโดยการขาดค่านิยม ขาดการสร้างแนวทางในชีวิต มีความรู้สึกว่าตนเองไม่มีความสามารถอะไร ไม่มีใครสนใจโดยเฉพาะอย่างยิ่งจากบุคคลที่มีอำนาจ บุคคลที่มีลักษณะนี้ มีแนวโน้มที่จะไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการเมือง

โดยสรุปแล้ว การเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง มีความหมายแตกต่างกันไป ตามแนวความคิดของนักวิชาการแต่ละท่าน อย่างไรก็ตาม ก็พอที่จะสรุปความหมายกว้าง ๆ เพื่อเป็นกรอบในการศึกษาว่า การเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง เป็นกิจกรรมต่างๆ ตามความสมัครใจของสมาชิกในสังคมการเมืองที่จะเลือกกระทำ ซึ่งมีจุดมุ่งหมายทั้งทางตรงและทางอ้อมที่ต้องการมีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบาย การดำเนินงานของรัฐบาล ไม่ว่าจะในระดับท้องถิ่น หรือในระดับชาติ ซึ่งการกระทำนั้น อาจผิดกฎหมาย หรือถูกต้องตามกฎหมาย อาจใช้ความรุนแรงหรือไม่ใช้ความรุนแรง หรือกระทำโดยความสำนึกหรือถูกชักจูงระดมพลังก็ได้

ลักษณะของการมีส่วนร่วมทางการเมือง

ธีรพล เกษมสุวรรณ ได้อ้างถึงความคิดของ Arthur W. Bromage ในการจำแนกลักษณะการเข้ามีส่วนร่วมของประชาชนในการปกครอง ดังนี้คือ

1. การลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง (voting) เป็นการแสดงออกซึ่งเจตนาของประชาชนต่อวิธีกำหนดนโยบายในการปกครองประเทศ การแสดงเจตจำนงดังกล่าวนี้ จะมีความหมายจริง ๆ หรือมีผลดีตามระบอบประชาธิปไตยหรือไม่นั้น ย่อมขึ้นอยู่กับความสนใจของประชาชนอย่างจริงจัง และการมีส่วนร่วมมากน้อยเพียงใดด้วย

2. การบังคับหรือชักจูงอย่างไม่เป็นทางการ (informal method of pressure and persuasion) เช่น การติดตามการปฏิบัติงานของผู้แทนทางสื่อมวลชนและแสดงเจตจำนงในรูปรวมกลุ่มกันเดินขบวน เพื่อหาทางเปลี่ยนแปลงผู้ที่ได้รับการเลือกตั้งที่ตนเองไม่พอใจ ดังนั้น ผู้ที่ได้รับการเลือกตั้งจึงต้องรับฟังความคิดเห็นของประชาชนที่เป็นแรงกดดันอยู่ตลอดเวลา เพื่อผ่อนคลายความรู้สึกของประชาชนให้ใช้วิธีการมีส่วนร่วมอย่างสันติวิธี ซึ่งได้แก่การรวมกลุ่มต่อรอง หรือผลักดันในรูปพรรคการเมืองหรือกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ โดยถือเอาว่าพรรคหรือกลุ่มดังกล่าว เป็นตัวกลางในการรับฟังและถ่ายทอดความคิดเห็นของประชาชน

ค. การดำเนินการอย่างเป็นทางการ (formal actions) ได้แก่ การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนโดยการใช้สิทธิที่ได้รับตามรัฐธรรมนูญ เช่น การริเริ่มกฎหมาย (initiative) การแสดงประชามติ (referendum) และการเพิกถอนให้ออกจากตำแหน่ง (recall)

James R. Townsend (1967 : 25-29) เชื่อว่า มนุษย์ในสังคมควรจะไปมีส่วนร่วมหรือเกี่ยวข้องกับระบบการเมือง ซึ่งอาจมีได้ใน 2 ลักษณะคือ

1. ลักษณะแบบตะวันตก ในประเทศที่มีระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยแบบตะวันตก ประชาชนมักจะเกี่ยวข้องกับการเมืองอยู่เสมอ ๆ โดยสมัครใจ

2. ลักษณะการเกี่ยวข้องตามแบบสังคมนิยมหรือแบบคอมมิวนิสต์ คือ ประชาชนถูกบังคับให้เข้าเกี่ยวข้องในเรื่อง หรือในลักษณะที่รัฐบาลเห็นว่าจำเป็น

ในส่วนที่เกี่ยวกับลักษณะการมีส่วนร่วมแบบตะวันตกนั้น ได้แก่

- กำหนดการเข้ามีส่วนร่วมในแง่ที่ว่า ประชาชนมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจทางการเมือง
- ยอมให้สถาบันตัวแทนเป็นตัวกลางที่จะนำความต้องการของประชาชนมาสู่ ผู้นำทางการเมือง และคอยดำเนินการให้เป็นไปตามความต้องการของประชาชนในขอบเขตที่ตนมีอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบอยู่
- คำเนิ่งถึงผลประโยชน์ของชาติ แต่ก็เห็นว่ามันเป็นสิ่งที่ยรวมเอาผลประโยชน์ที่ต่างกันเข้าด้วยกัน ซึ่งอาจจะต้องมีการแข่งขันกันอย่างชอบธรรม ทั้งก่อนและหลังการตัดสินใจ
- ให้ค่านิยมกับการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองสูง และการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง ก็รวมถึงกิจกรรมทั้งหมด ซึ่งปัจเจกบุคคลเข้ามาเกี่ยวข้องกับความพยายามที่จะกำหนดทิศทางที่เฉพาะเจาะจงให้แก่ the conduct of public affairs รวมทั้งกิจกรรมของ an occupational หรือ compulsory nature ด้วย

Peter H. Markl (1976 : 141) กล่าวว่า ในประเทศกำลังพัฒนา และในสังคมที่กำลังพัฒนาหลาย ๆ สังคม ประชาชนแทบจะไม่มีส่วนร่วมทางการเมืองใด ๆ เลย และส่วนใหญ่ของสังคมนั้นทั้งหมดจะรู้สึกว่ามีสิ่งชักชวนใจเพียงเล็กน้อยต่อการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองในกระบวนการเรียนรู้ทางการเมือง (political socialization) ทั้งที่บ้านและโรงเรียน

Almond and Powell (1966 : 48) แบ่งการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองออกเป็น 2 รูปคือ

1. การเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองตามรูปแบบที่เรียกว่า "มาตรฐานทั่วไป" ที่เป็นการคัดเลือกบุคคลเข้ามาเกี่ยวข้องกับการเมือง โดยพิจารณาจากความสามารถของแต่ละบุคคลไม่คำนึงถึงภูมิหลังทางสังคมหรือกลุ่มแต่อย่างใด

2. การเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองตามรูปแบบที่เรียกว่า "มาตรฐานเฉพาะอย่าง" ที่เป็นการคัดเลือกคน โดยดูที่สถานะทางสังคม ชนชั้น จำกัดอยู่แต่ในกลุ่มบุคคลบางประเภท

อย่างไรก็ตาม ความพยายามของนักวิชาการที่จะกำหนดค่านิยมบ่งบอกลักษณะทั่วไป และลักษณะเฉพาะของพฤติกรรมการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองนั้นมีมากมาย แต่ปัญหาที่น่าสนใจนำมาศึกษาในทางวิชาการมี 4 ประเด็นคือ

1. ชนิดหรือรูปแบบ ที่บุคคลเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง
2. ความมากน้อยหรือความจริงจังของบุคคลต่อการสนใจเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง
3. กลุ่มหรือชนชั้นใดในสังคมที่เป็นผู้เข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง
4. เหตุผลของการเข้าหรือไม่เข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของบุคคล

1. สิ่งเร้าจากสภาพแวดล้อม อาจจะมาจากการสื่อสาร การรณรงค์หาเสียง การประชุม หรือการเจรจา ซึ่ง Milbrath กล่าวว่า ถ้าสิ่งเร้าทางการเมืองมากขึ้น คนจะเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้น และแต่ละคนมีความสามารถในการรับข่าวสารการเมืองแตกต่างกันไป นอกจากนี้ บุคคลจะเลือกสิ่งเร้าความรู้สึกเกี่ยวกับการเมืองเพื่อผลประโยชน์ต่าง ๆ กัน

2. ปัจจัยส่วนบุคคล เช่น ทศนคติ ความเชื่อ บุคลิกภาพ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ ไม่อาจวัดได้โดยตรง จึงต้องพิจารณาจากพฤติกรรมที่สนองตอบต่อสิ่งเร้าความรู้สึก

3. สภาพทางการเมือง มีปัจจัยที่สำคัญ 4 ประการ คือ

3.1 ระดับการพิจารณา ซึ่งพบว่าสังคมที่มีระดับการพัฒนาสูง จะมีระดับการเข้าร่วมทางการเมืองสูง

3.2 กฎเกณฑ์ที่เกี่ยวกับวิถีการเมือง เช่น กฎเกี่ยวกับการออกเสียงเลือกตั้ง วิธีการเลือกตั้ง ความต้องการหลักแหล่งที่อยู่อาศัย เป็นต้น

3.3 สถาบันทางการเมือง เช่น พรรคการเมือง โดยเฉพาะในเรื่องการแข่งขันหรือขัดแย้งกันระหว่างหรือภายในพรรคการเมือง รวมถึงการติดต่อส่วนตัวของเจ้าหน้าที่พรรค

3.4 ลักษณะการเลือกตั้ง คือ ความรู้สึกที่มีต่อการเลือกตั้ง ว่าเป็นสิ่งสำคัญ ความเข้าใจในการเลือกผู้สมัคร การโฆษณาสื่อสาร ตลอดจนเขตการเลือกตั้งที่ชัดเจน

4. สภาพแวดล้อมทางสังคม ได้แก่ ฐานะทางเศรษฐกิจสังคม ซึ่งพบว่า ผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจสังคมสูง จะเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองมากกว่าผู้ที่มีสถานะทางเศรษฐกิจสังคมต่ำ ปัจจัยทางเศรษฐกิจสังคมดังกล่าว ได้แก่

4.1 รายได้ พบว่าผู้ที่มีรายได้มากจะเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองมากกว่าผู้ที่มีรายได้น้อย เนื่องจากรายได้เกี่ยวข้องกับความแตกต่างในทัศนคติและสถานะทางเศรษฐกิจสังคม

4.2 การศึกษา พบว่า ผู้ที่มีการศึกษาสูง มีแนวโน้มที่จะเข้าร่วมทางการเมืองมากกว่าผู้ที่ขาดการศึกษา เพราะระดับการศึกษาของบุคคลมีความสัมพันธ์ กับคุณสมบัติ ด้านบุคลิกภาพทางสังคมและจิตวิทยาของบุคคลด้วย กล่าวคือ คนที่มีการศึกษาสูงมีความเปิดเผยต่อสื่อมวลชนและรับข่าวสารทางการเมืองได้มากกว่า มีความสำนึกในประสิทธิภาพทางการเมือง มีความสำนึกในหน้าที่พลเมือง มีความสนใจและความรับผิดชอบ

4.3 อาชีพ จากการศึกษาของ Jack Jensen พบว่า พวกประกอบวิชาชีพ มีแนวโน้มที่จะมีความกระตือรือร้นทางการเมืองมากที่สุด รองลงมาได้แก่ นักธุรกิจ เสมียน ช่างฝีมือ และกรรมกรตามลำดับ ตัวแปรด้านอาชีพนี้ยากแก่การศึกษา เนื่องจากยากที่จะบอกถึงความ

แตกต่างของประเภทอาชีพต่าง ๆ ได้อย่างแน่ชัด อย่างไรก็ตาม ในการศึกษาวิจัยนี้ ผู้วิจัยนอกจากจะกำหนดอาชีพเป็นตัวแปรอิสระแล้ว ยังแบ่งการสุ่มตัวอย่างออกตามประเภทของอาชีพ โดยแบ่งออกเป็น 7 ประเภทใหญ่ ๆ เพื่อใช้เป็นหลักในการกระจายการสุ่มตัวอย่างประชากร

4.4 อายุ Verba และ Nie พบว่า การเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองจะเพิ่มขึ้นอย่างสม่ำเสมอตามอายุจนกระทั่งถึงจุดสูงสุดในวัยกลางคน ต่อจากนั้นจะค่อย ๆ ลดลงตามอายุที่มากขึ้น และยังพบด้วยว่า อายุมีความสัมพันธ์ต่อการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองในทุกรูปแบบอย่างเสมอภาค โดยมีปัจจัยแทรก 3 ประการ คือ ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับชุมชน การมีเวลาว่างสำหรับการเมือง และความสมบูรณ์ของสุขภาพ

4.5 ความแตกต่างทางเพศ จากผลการวิจัยของ Almond ในปี 1963 พบว่า เพศชายมักมีแนวโน้มเข้ามีส่วนร่วมมากกว่าเพศหญิง ช่องว่างระหว่างเพศต่างกันมากที่สุดในกลุ่มฐานะต่ำ และมีความแตกต่างกันน้อยในกลุ่มฐานะสูง สิ่งที่ทำให้อัตราการเข้ามีส่วนร่วมของเพศชายต่างจากเพศหญิง คือ ความสำนึกในประสิทธิภาพทางการเมือง อัตราความแตกต่างระหว่างเพศดังกล่าว พบว่า จะลดน้อยลงเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงให้เป็นสมัยใหม่มากขึ้น ซึ่งจะทำให้เพศหญิงมีความรู้มากขึ้น มีรายได้เพิ่มขึ้น มีการออกไปทำงานนอกบ้าน ตลอดจนการขยายตัวของการเคลื่อนไหวเกี่ยวกับสิทธิสตรี

4.6 การเป็นสมาชิกกลุ่มหรือองค์กร กลุ่มนี้จะเป็นตัวแปรอิสระที่สำคัญในการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองของบุคคลอย่างแท้จริง ในลักษณะสะสมเพิ่มขึ้นทีละน้อย โดยที่อิทธิพลของกลุ่มจะมีมากน้อยอย่างไรนั้น ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งและมีการเกี่ยวข้องกับการเมืองมากน้อยเพียงไร

นอกจากปัจจัยดังกล่าวมาแล้ว ที่มีผลกระทบต่อ การเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง นักวิชาการตะวันตกยังศึกษาพบอีก 2 ปัจจัยว่า ศาสนา และผิวก็ส่งผลกระทบต่อเช่นกัน แต่สำหรับประเทศไทยไม่มีปัญหาในเรื่องศาสนาและเรื่องผิวของประชาชน ผู้วิจัยจึงคิดว่าไม่จำเป็นต้องนำปัญหาทั้งสองมาศึกษาด้วย

อย่างไรก็ตาม จากข้อเท็จจริงที่พบอยู่เสมอ ในการศึกษาพฤติกรรมทางการเมืองของชาว กทม. สังเกตได้ว่า ถึงแม้บุคคลได้รับโอกาสที่จะเข้ามีส่วนร่วมในทางการเมืองตามบทบัญญัติทางกฎหมาย อาชีพการงาน หรือการมีทรัพยากรที่สนับสนุนต่อการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง เช่น การศึกษา ความรู้ และรายได้ ที่ล้วนเป็นปัจจัยพื้นฐานสำหรับการมีส่วนร่วมทางการเมือง เหตุสำคัญอย่างยิ่งอีกอย่างหนึ่งก็คือ "แรงจูงใจ" ซึ่งก็คือความรู้สึกนึกคิดหรือทัศนคติของบุคคล การเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองนั้น เป็นพันธะหน้าที่ของพลเมืองที่พึงจะกระทำ (civic obligation) ความรู้สึกว่าตนเองมีประสิทธิภาพ มีอำนาจ หรือมีอิทธิพลต่อการเมืองการปกครอง (political efficacy) และความรู้สึกผูกพันต่อการเมือง เป็นต้น กล่าวคือ ถ้าบุคคลมีความรู้สึก

เหล่านี้สูง จะทำให้บุคคลนั้นมองเห็นความสำคัญต่อการเข้ามีส่วนร่วมในทางการเมือง ในทางตรงกันข้าม ถ้าบุคคลมีความรู้สึกดังกล่าวนั้นในระดับต่ำ ก็จะทำให้บุคคลนั้น ไม่ตระหนักถึงพันธะที่พึงจะกระทำ รู้สึกว่าตนเองไร้อำนาจหรืออิทธิพลทางการเมือง ไม่รู้สึกผูกพันต่อระบบการเมือง การปกครองที่เป็นอยู่ ผลก็คือบุคคลเมินเฉย หรือหันเหความสนใจ หรือเห็นห่างจากเรื่องราวทางการเมืองการปกครอง และจะไม่เข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองในที่สุด

ดังนั้น ความเห็นห่างทางการเมือง จึงเป็นความโน้มเอียงทางความรู้สึกของบุคคลที่ประเมินค่าในทางลบต่อการเมืองการปกครอง ซึ่งมีความเกี่ยวพันโดยตรงต่อการไม่เข้าไปมีส่วนร่วมในทางการเมืองการปกครอง ตามพันธะหน้าที่ของพลเมืองที่พึงจะกระทำในระบบการเมือง

ผลงานวิจัยเกี่ยวกับความรู้สึกเห็นห่างทางการเมืองกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง

การศึกษาความเห็นห่างในระยะแรก เป็นการศึกษาโดยเน้นถึงปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความเห็นห่าง เช่น ปัจจัยด้านสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมนั้นมีความสัมพันธ์ในทางกลับกันกับความรู้สึกไร้ประสิทธิภาพ กล่าวคือผู้มีสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมต่ำจะมีระดับไร้ประสิทธิภาพสูง ขณะที่ผู้มีสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมสูงจะมีระดับไร้ประสิทธิภาพต่ำ เช่น

Dean (1961) พบว่า ผู้ที่มีการศึกษาค่ำ รายได้ต่ำ ประกอบอาชีพใช้แรงงาน มีภูมิลำเนาอยู่ในเขตชนบท และสูงอายุ จะเป็นผู้ที่มีความเห็นห่างทางการเมืองที่สูงด้วย

Middleton (1963 : 973-977) ผู้ศึกษาปัจจัยด้านเชื้อชาติ พบว่า คนอเมริกันผิวดำที่มีระดับการศึกษาค่ำ มีความเห็นห่างทางการเมืองสูงกว่าคนอเมริกันผิวขาวที่มีการศึกษาสูง

Bullough (1967 : 469-478) ศึกษาความเห็นห่างในประเด็นความรู้สึกไร้อำนาจ กับความรู้สึกไร้ประสิทธิภาพ ว่ามีความสัมพันธ์ในทางลบกับ ระดับการศึกษา รายได้ อาชีพ และสภาพแวดล้อม และยังพบว่า เพศหญิงมีระดับความรู้สึกไร้อำนาจและไร้ประสิทธิภาพสูงกว่าเพศชาย

การศึกษาในระยะต่อมา ให้ความสนใจต่อพฤติกรรมทางการเมืองด้วย ในแง่ที่ว่าความเห็นห่างจากระบบการเมืองมีผลต่อพฤติกรรมทางการเมืองอย่างไร พบว่า ความรู้สึกไร้ประสิทธิภาพทางการเมืองกับไร้อำนาจทางการเมือง มีความเกี่ยวข้องกับการเข้ามีส่วนร่วมในทางการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งความรู้สึกไร้อำนาจทางการเมืองที่เกี่ยวกับ "รูปแบบ" ของการมีส่วนร่วมทางการเมืองมากกว่า "ระดับ" ของการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง และมีความสัมพันธ์ในทางกลับกันกับความรู้สึกไร้ประสิทธิภาพทางการเมือง เช่น

Kenniston (1971) พบว่า นักศึกษาที่มีความรู้สึกเห็นห่างทางการเมืองสูง มักจะไม่สนใจกิจกรรมทางการเมือง เช่น การชุมนุมประท้วง หรือการเป็นสมาชิกกลุ่มที่มีกิจกรรมทางการเมือง

Seeman (1972 : 385-402) พบว่า กรรมกรในฝรั่งเศสที่มีระดับความรู้สึกไร้อำนาจทางการเมืองสูง มักอยู่ในเขตที่มีปัญหาความวุ่นวายทางการเมือง โดยความรู้สึกไร้อำนาจนี้ มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมทางการเมือง

Nachim (1974) ยืนยันว่า พวกไร้อำนาจทางการเมืองสูง มักจะไม่ยุ่งเกี่ยวกับกิจกรรมทางการเมือง ผู้รู้สึกไร้พลังมักจะไม่ยอมรับ หรือเข้ามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองในรูปแบบที่ฝ่าฝืนกฎหมาย พวกที่รู้สึกไร้ความหมายจะเป็นกลุ่มที่ปฏิบัติตามกฎหมาย ในขณะที่พวกที่รู้สึกโดดเดี่ยว ก็มักจะไม่ยุ่งเกี่ยวกับกิจกรรมทางการเมืองเลย

Milbrath บอกว่า ถ้าความไม่ไว้วางใจทางการเมืองรวมกับความรู้สึกมีประสิทธิภาพ ผลคือการต่อต้านระบบ แต่ถ้าความไม่ไว้วางใจรวมกับความรู้สึกไร้ประสิทธิภาพ ผลคือการถอนตัวออกจากระบบ บุคคลที่มีความโน้มเอียงด้านความไว้วางใจและประสิทธิภาพ จะเลือกการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองโดยวิธีทางตามรูปแบบของตน เพราะเชื่อว่าจะทำให้เกิดผลตามที่ปรารถนาได้ ส่วนบุคคลผู้มีความโน้มเอียงในด้านความไม่ไว้วางใจ แต่ยังคงเชื่อว่าระบบการเมืองนั้นมีประสิทธิภาพอยู่ ก็อาจลดระดับความรุนแรงทางการเมืองลง ส่วนผู้ไว้วางใจทางการเมือง แต่ไม่สนใจในศักยภาพของตนเอง หรือคิดว่าประสิทธิภาพในการมีอิทธิพลทางการเมืองของตนต่ำ ค่อนข้างจะผูกพันตนเองในกิจกรรมทางการเมืองในลักษณะที่สนับสนุนต่อระบบการเมือง

ในประเทศไทย มีการนำเอาแนวความคิดเรื่องความเหินห่าง มาศึกษาในทางรัฐศาสตร์ และสังคมวิทยาพอสมควร โดยผู้วิจัยได้นำผลการศึกษาในอดีตมาใช้เป็นกรอบในการวิจัย ดังนี้

เจลีเยว ฤกษ์จุฬิมล (2520) ศึกษาภาวะเหินห่าง 4 ประเภท คือ ความรู้สึกไร้อำนาจ ความรู้สึกไร้พลัง ความรู้สึกโดดเดี่ยว และความรู้สึกไร้ความหมายของนิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ โดยมุ่งศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเภทของความเหินห่าง และความสัมพันธ์ระหว่างความเหินห่างกับเพศ เชื้อชาติ สาขาวิชาที่เรียน จำนวนปีที่เรียน และการมีส่วนร่วมทางการเมืองของนิสิต ผลการวิจัย พบว่า ประเภทของความเหินห่าง ส่วนใหญ่มีสหสัมพันธ์ทางบวกต่อกัน ที่ไม่มีความสัมพันธ์กันได้แก่ ความรู้สึกไร้อำนาจกับความรู้สึกโดดเดี่ยว และความรู้สึกไร้อำนาจกับความรู้สึกไร้ความหมาย และพบว่าปัจจัยด้านเชื้อชาติ หรือภูมิภาคของนิสิต และสาขาที่เรียนไม่มีความสัมพันธ์ที่มีนัยสำคัญทางสถิติกับความรู้สึกเหินห่าง แต่ปัจจัยด้านเพศ จำนวนปีที่เรียน และการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองของนิสิตมีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติกับความรู้สึกไร้อำนาจ ความรู้สึกไร้พลัง และความรู้สึกไร้ความหมาย กล่าวคือ นิสิตเพศหญิง และนิสิตที่เรียนนานถึง 3 ปีขึ้นไป จะเป็นผู้ที่มีความรู้สึกไร้พลังสูง นิสิตที่ไม่เคยมีส่วนร่วมในการชุมนุมประท้วงทางการเมืองมีความรู้สึกไร้อำนาจสูงกว่านิสิตที่เคย ซึ่งนิสิตที่มีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นกลุ่มที่มีความรู้สึกไร้ความหมายสูงด้วย และยังตั้งข้อสังเกตประกอบผลการวิจัยว่า ความไม่สอดคล้องกันระหว่างสถานภาพที่สูงของการเป็นนิสิตในสายตาของคนทั่วไป

ความไม่เท่าเทียมกันทางเพศ การมีประสบการณ์และโอกาสได้มองเห็นความบกพร่อง หรือ ความไร้ประสิทธิภาพในสังคม ความรู้สึกว่าตนเองไร้อำนาจไม่สามารถแก้ไขเปลี่ยนแปลงสังคมให้ดีขึ้นได้หรือนำพอใจขึ้นได้ ความรู้สึกเหล่านี้ ล้วนเป็นปัจจัยนำไปสู่ภาวะความเห็นห่างของนิสิต

ธงชัย วงศ์ชัยสุวรรณ ทำการวิจัยในช่วงก่อนการเลือกตั้งทั่วไป เมษายน พ.ศ.2522 เพื่อศึกษาว่าการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองของนักศึกษา โดยการเข้าไปช่วยเหลือพรรคหรือกลุ่มทางการเมืองในการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง จะมีผลทำให้ทัศนคติทางการเมือง เช่น ความรู้สึกเห็นห่าง ความรู้สึกเชื่อมั่นว่าสามารถ หรือไม่สามรถสัมฤทธิ์ผลในทางการเมืองของนักศึกษาเปลี่ยนแปลงไปหรือไม่ พบว่า เมื่อนักศึกษาเข้าไปมีส่วนร่วมช่วยเหลือพรรคการเมืองในการหาเสียงเลือกตั้งแล้ว กลับมีแนวโน้มมีทัศนคติทางการเมืองไปในทางลบยิ่งขึ้น โดยเฉพาะทัศนคติเกี่ยวกับความไม่เชื่อมั่นในความสามารถสัมฤทธิ์ผลของระบบในทางการเมืองที่มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ในขณะที่ความรู้สึกเห็นห่างกับความรู้สึกสามารถสัมฤทธิ์ผลทางการเมืองยังคงไม่เปลี่ยนแปลง เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงสิ่งที่อยู่ลึกลงไปในองค์ประกอบทางจิตวิทยาของมนุษย์เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อพื้นฐานหรือลักษณะบุคลิกภาพและมีความสัมพันธ์อย่างลึกซึ้งกับค่านิยมของบุคคล ดังนั้นจึงมีระดับความผูกพันกับระบบความเป็นตัวตนสูง มีความคงเส้นคงวา และต่อต้านการเปลี่ยนแปลงสูง และถ้าจะมีการเปลี่ยนแปลงในทัศนคติ 2 ประเภทนี้ หมายความว่า จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงในส่วนลึกที่สำคัญของระบบความเป็นตัวตนของบุคคลเองด้วย ส่วนความรู้สึกไม่เชื่อมั่นในความสามารถของระบบในทางการเมือง เป็นทัศนคติที่มุ่งต่อวัตถุประสงค์ทางการเมือง เช่น นักการเมือง ผู้ปกครอง กลุ่ม หรือสถาบันทางการเมืองอื่น ๆ ซึ่งสามารถเปลี่ยนแปลงได้ง่าย และรวดเร็วตามประสบการณ์ที่บุคคลได้พบเห็น

จากงานวิจัยของพรศักดิ์ ผ่องแผ้ว (2527) เรื่องการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดขอนแก่น เขต 3 เมื่อวันที่ 18 เมษายน 2526 พบว่า

1. ผู้ลงคะแนนเสียงส่วนมาก โดยเฉพาะในกลุ่มผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมต่ำ ไปลงคะแนนเสียงด้วยความสำนึกว่า เป็นกิจพลเมืองมากกว่าด้วยเหตุผลด้านผลกัตันนโยบาย หรือด้วยความรู้สึกมีประสิทธิภาพทางการเมือง
2. ผู้ลงคะแนนเสียงที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมต่ำ จะตัดสินใจช้าและจะง่ายต่อการถูกชักจูง โดยเฉพาะการชักจูงนั้น เป็นการติดต่อส่วนบุคคล หรือการให้สินจ้างรางวัล
3. ผู้ลงคะแนนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสังคมสูง จะตัดสินใจว่าจะเลือกใครก่อนวันเลือกตั้งนาน เป็นผู้ที่มีความรู้และเปิดรับข่าวสารการเมืองสูง และพิจารณาจากพรรคและนโยบายด้วย
4. โดยทั่วไป ผู้ไปใช้สิทธิมีความรู้ ความสนใจต่อข่าวสารการเมืองไม่มากนัก แม้ว่าการมีข่าวสารความรู้ทางการเมือง เป็นสาเหตุสำคัญของการใช้เวลาตัดสินใจเลือกใครช้า-เร็ว มีผลต่อแบบแผนในการเลือกพรรคหรือบุคคลที่แตกต่างกัน รวมถึงเหตุผลแห่งการไปลงคะแนนเสียง

5. เงินและสิ่งของที่ให้แก่จะมีอิทธิพลต่อผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมต่ำ หรือคนรุ่นเก่าค่อนข้างสูง ส่วนคนรุ่นใหม่และผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสังคมสูง ไม่ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของการแจกเงินและสิ่งของ รวมทั้งบางส่วนยังแสดงออกซึ่งการต่อต้านพฤติกรรมดังกล่าวด้วย

จุฑาทิพย์ สุขรังสรรค์ (2529) ศึกษาพฤติกรรมการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งผู้ว่าฯ กทม. พบว่า ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจสังคม อันได้แก่ เพศ อายุ การศึกษา รายได้ และอาชีพ มีความสัมพันธ์กับแบบแผนพฤติกรรมการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง กล่าวคือ ผู้ที่มีฐานะทางด้านเศรษฐกิจและสังคมปานกลางขึ้นไป มีการศึกษาสูง อายุอยู่ในช่วงวัยหนุ่มสาว จนถึงวัยกลางคน มีแนวโน้มไปลงคะแนนเสียง โดยความสำนึกของตัวเองมากกว่าการถูกระดม ส่วนผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมต่ำ มีการศึกษาน้อย มักจะไปลงคะแนนเสียงโดยการถูกชักจูงจากผู้อื่น รวมทั้งยังพบว่า บุคลิกภาพ ชื่อเสียง และนโยบายของผู้สมัครนับเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญสูงที่จูงใจให้ประชาชนไปใช้สิทธิลงคะแนนเสียงเลือกตั้งในอัตราสูงกว่าปัจจัยอื่น ๆ ในขณะที่ชื่อเสียงและนโยบายของพรรคการเมืองเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญรองลงมา ส่วนการรณรงค์หาเสียง มีส่วนในการจูงใจให้ประชาชนไปใช้สิทธิ และตัดสินใจเลือกผู้สมัครคนใดคนหนึ่งไม่มากนัก

จากงานวิจัยของ กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย เรื่อง การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ.2529 พบว่า

1. เรื่องพฤติกรรมการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง

- ที่อยู่อาศัย ผู้ที่อยู่ในชนบทมีแนวโน้มที่จะไม่สนใจทางการเมือง แต่มักจะไปใช้สิทธิเลือกตั้ง โดยจะถูกชักชวนให้ไปใช้สิทธิได้ง่ายกว่า และตัดสินใจเลือกผู้สมัครโดยพิจารณาจากคุณสมบัติส่วนตัว ขณะที่ผู้ที่อาศัยอยู่ในเขตเมืองและ กทม. ไปเลือกเพราะถือว่าเป็นหน้าที่ โดยตัดสินใจเลือกผู้สมัครเป็นพรรค และตัดสินใจล่วงหน้าไว้นานแล้ว

- เพศ เพศชายมีความสนใจทางการเมืองมากกว่าเพศหญิง ตัดสินใจได้เร็วกว่า และจะคำนึงถึงพรรคเป็นสำคัญ

- อายุ ผู้ที่มีอายุน้อย มีแนวโน้มที่จะไปใช้สิทธิเลือกตั้งโดยเลือกผู้สมัครเป็นพรรค และตัดสินใจเลือกผู้สมัครไว้เป็นเวลานานกว่าผู้สูงอายุ รวมทั้งการไปใช้สิทธิเลือกตั้งจะคำนึงถึงความพอใจในพฤติกรรมของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเป็นหลัก

- อาชีพ กลุ่มข้าราชการ มีแนวโน้มที่จะไปใช้สิทธิเลือกตั้งอย่างมีเป้าหมายทางการเมือง หรือเห็นความสำคัญในการมีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้น และไปใช้สิทธิเลือกตั้ง เพราะถือว่าเป็นหน้าที่ของพลเมือง โดยในการตัดสินใจจะพิจารณาเป็นพรรคหรือคุณสมบัติส่วนตัวประกอบกัน สำหรับกรรมกรรับจ้างและกลุ่มเกษตรกร มีแนวโน้มที่จะไม่สนใจทางการเมือง และไปใช้สิทธิเลือกตั้งโดยถูกชักชวนได้ง่าย การตัดสินใจเลือกจะคำนึงถึงตัวบุคคลมากกว่าพรรค

- การศึกษา ผู้มีการศึกษามีแนวโน้มที่จะตัดสินใจเลือกผู้สมัครโดยคำนึงถึงพรรค และไปใช้สิทธิโดยคำนึงถึงสิทธิหน้าที่ของพลเมือง สำหรับผู้มีการศึกษาน้อย มีแนวโน้มที่จะถูกชักชวนให้ไปใช้สิทธิเลือกผู้สมัครได้ช้า

- รายได้ ผู้มีรายได้สูงมีแนวโน้มที่จะไปใช้สิทธิเลือกตั้ง โดยคำนึงถึงหน้าที่พลเมือง และตัดสินใจเลือกผู้สมัครไว้เป็นเวลานาน โดยพิจารณาจากพรรคการเมืองที่สังกัดรวมกับตัวผู้สมัคร สำหรับผู้มีรายได้น้อย จะตัดสินใจเลือกโดยพิจารณาตัวบุคคลและเลือกผู้สมัครคนเดิม และจะถูกชักชวนไปใช้สิทธิเลือกตั้งได้ง่าย

2. การชักชวนให้ผู้มีสิทธิเลือกตั้งไปลงคะแนนเสียง พบว่า ผู้ที่อาศัยอยู่ในเขตชนบท ผู้มีการศึกษาน้อย ผู้มีรายได้น้อย เพศหญิง กลุ่มเกษตรกร และกรรมกรรับจ้าง จะถูกชักชวนไปใช้สิทธิเลือกตั้งได้ง่ายจากผู้ใกล้ชิดในชนบท กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน จะมีบทบาทในการชักชวนมาก

3. การเลือกผู้สมัครหรือพรรคการเมืองเดิม พบว่า กลุ่มผู้ไปใช้สิทธิเลือกตั้ง เพราะเห็นว่าเป็นสิทธิและหน้าที่ของประชาชน และกลุ่มที่มีเป้าหมายทางการเมือง มีแนวโน้มที่จะเลือกผู้สมัครหรือพรรคการเมืองเดิม ส่วนกลุ่มผู้ไปใช้สิทธิเลือกตั้งเพราะถูกชักชวน มีแนวโน้มที่จะเลือกผู้สมัครหรือพรรคการเมืองใหม่

4. ประเด็นเรื่องการโฆษณาหาเสียง พบว่า ในการโฆษณาหาเสียงของผู้สมัครและพรรคการเมืองจะมีอิทธิพลต่อการไปใช้สิทธิเลือกตั้ง คือ นโยบาย วิธีการแก้ไขปัญหา และคุณสมบัติส่วนตัวของผู้สมัคร ส่วนการหาเสียงโดยวิธีการโจมตีผู้อื่นไม่มีผลต่อการไปใช้สิทธิเลือกตั้ง

5. ความสนใจทางการเมืองและทัศนคติที่มีต่อพฤติกรรมของ ส.ส. พบว่า ผู้ที่มีความสนใจทางการเมืองสูง ซึ่งมีทั้งผู้ที่มีความพอใจและไม่พอใจต่อพฤติกรรมของ ส.ส. มีแนวโน้มที่จะไปใช้สิทธิเลือกตั้งมากกว่าผู้ที่ไม่สนใจทางการเมือง หรือรู้สึกเฉย ๆ ต่อพฤติกรรมของ ส.ส.

ธีรพล เกษมสุวรรณ ศึกษาเรื่อง ความรู้สึกเมินห่างทางการเมือง กับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชากรใน กทม. พบว่า โดยทั่วไปคน กทม. มีความรู้สึกเมินห่างทางการเมืองในระดับปานกลางค่อนข้างสูง โดยความรู้สึกไร้ประสิทธิภาพและไร้ความหมายทางการเมืองมีค่าเฉลี่ยสูง ความรู้สึกไร้อำนาจและเห็นห่างทางการเมืองมีค่าเฉลี่ยค่อนข้างสูง และความรู้สึกโดดเดี่ยวทางการเมืองมีค่าเฉลี่ยปานกลาง และเห็นว่า การปกครองระบอบประชาธิปไตยมีประสิทธิภาพในการแก้ปัญหาบ้านเมือง คิดว่าหลักการปกครองโดยเสียงข้างมาก ยังไม่ค่อยมีความเหมาะสมกับบ้านเมืองของเราเท่าใดนัก คิดว่าไม่ได้รับความเสมอภาคทางกฎหมายหรือทางการเมือง โดยเฉพาะในกลุ่มผู้รู้สึกเมินห่างทางการเมืองต่ำถึงปานกลาง เห็นว่ารัฐธรรมนูญช่วยให้การปกครองมีความมั่นคงได้ค่อนข้างน้อย ขณะเดียวกัน คนส่วนมากคิดว่าพรรคการเมืองและนักการเมืองของไทยทุกวันนี้ ไม่มีหรือเกือบจะไม่มีประสิทธิภาพในการทำหน้าที่รักษาผลประโยชน์ของประชาชน แต่ยังคงมีความคาดหวังต่อรัฐบาลในการแก้ไขปัญหาของประเทศพอสมควร และมี

ความเชื่อมั่นต่อการแก้ปัญหาของประเทศโดยวิถีทางรัฐสภา พบว่า ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญกับความรู้สึกเมินห่างทางการเมือง ได้แก่ การศึกษา รายได้ และระยะเวลาที่อยู่ใน กทม. เพศหญิงจะรู้สึกไร้อำนาจ ไร้ความหมาย และไร้ประสิทธิภาพทางการเมืองสูงกว่าเพศชาย และผู้มีอายุสูงจะรู้สึกไร้อำนาจทางการเมืองสูง ความแตกต่างในความรู้สึกเมินห่างทางการเมือง จะมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในลักษณะผกผันระดับปานกลาง ซึ่งผลในทาง ทฤษฎีและความเป็นจริงของสภาพการณ์ดังกล่าว มีลักษณะเป็นเหตุผลซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะในด้านพฤติกรรมทางการเมือง เช่น การไม่เข้าเป็นสมาชิกหรือสังกัดกลุ่มองค์กรใด ๆ ทางสังคมการเมือง พบว่าคน กทม. โดยเฉลี่ยแล้วรู้สึกไม่ไว้วางใจทางการเมืองและไม่ศรัทธา เพื่อนมนุษย์ด้วยกันสูง ซึ่งความรู้สึกดังกล่าว สัมพันธ์กับความรู้สึกเมินห่างทางการเมืองในทาง บวกระดับสูงและปานกลางตามลำดับ

แนวความคิดเกี่ยวกับการสื่อสารทางการเมือง

ในการศึกษาวิจัยนี้ นอกจากจะต้องศึกษาแนวความคิดเกี่ยวกับความแปลกแยก หรือ ความเห็นห่างทางการเมืองแล้ว ผู้วิจัยคิดว่า ควรนำเอาทฤษฎีการสื่อสารทางการเมืองของ Karl W. Deutsch มาศึกษาประกอบด้วย เพราะการที่จะทำให้เกิดการพัฒนาทางการเมืองขึ้นมาได้ นั้น สิ่งสำคัญประการหนึ่งคือ การสื่อสาร

Deutsch คิดว่า การสื่อสารและการควบคุม เป็นเรื่องสำคัญยิ่งของระบบการเมือง เป็นเสมือนเส้นประสาทของระบบการเมือง โดยเขาได้อธิบายถึง กระบวนการสื่อสารทางการเมืองว่าเป็นเรื่องของการแสดงออกซึ่งความเรียกร้องต้องการของประชาชน การตอบสนองของรัฐอันจะนำไปสู่การตัดสินใจ เป็นผลจากการสื่อสารทางการเมืองในสังคม ระบบการเมืองจะสามารถดำรงอยู่และมีบูรณภาพได้นั้น ขึ้นอยู่กับความสามารถที่จะตอบสนองต่อการเรียกร้องต้องการทางการเมือง ความสามารถที่จะควบคุมให้สมาชิกของสังคมปฏิบัติหน้าที่ในระบบการเมืองได้อย่างมีบูรณภาพ

Deutsch ได้ชี้ให้เห็นว่า โครงสร้างของระบบการเมืองนั้นมีลักษณะเป็นโครงข่ายของระบบการสื่อสาร โดยระบบโครงข่ายของการสื่อสารจะมีคุณสมบัติพิเศษ 3 ประการคือ

1. สามารถรับข่าวสารที่ล้นไหลสู่ระบบให้ผ่านเข้าไปยังหน่วยงานที่ตีความ และแปลความหมาย
2. มีจุดมุ่งหมายของตัวเอง ซึ่งจุดมุ่งหมายนี้อาจผันแปรตามอิทธิพลของสภาพแวดล้อม

3. มีหน่วยงานซึ่งทำหน้าที่เก็บข่าวสารและมีศูนย์กลางในการตัดสินใจ โดยการนำเอาข่าวสารที่ระบบได้ตีความแล้วมาประมวลเป็นข้อมูล สำหรับการตัดสินใจที่มีเหตุผลตรงกับข่าวสารที่ไหลเข้าสู่ระบบ

จากลักษณะพิเศษของโครงข่ายของระบบสื่อสารทั้ง 3 ประการนั้น ไม่สามารถที่จะทำให้เกิดความชัดเจนในการศึกษาวิจัยได้ ดังนั้น จึงควรศึกษาถึงองค์ประกอบของการวิเคราะห์ระบบการเมืองด้วยการสื่อสารและการควบคุม เพื่อความสะดวก ทำให้เข้าใจได้ง่ายและชัดเจนยิ่งขึ้น โดยแยกองค์ประกอบออกได้เป็น 6 ประการคือ

1. ผู้ส่งสาร เป็นจุดเริ่มต้นของการสื่อสาร (สุจิต บุญบงการ, 2521 : 124) โดยทั่วไปแล้วผู้ส่งสารอาจเป็นบุคคลหนึ่ง หรือกลุ่มคน หรือเป็นองค์การก็ได้ บทบาทของผู้ส่งสารมีอยู่ 3 ประการคือ เลือกสรรความหมายที่จะใช้สำหรับการสื่อสาร สร้างรหัสจากความหมายให้อยู่ในรูปของสาร และส่งสารนั้นออกไป บทบาททั้งสามประการนี้ สามารถจะอยู่กับบุคคลเพียงคนเดียว หรืออาจจะมียุคคลหลายคนมีบทบาทเหล่านี้แยกกันก็ได้

ประเด็นสำคัญที่เกี่ยวข้องกับผู้ส่งสารคือ "การสร้างรหัส" เพราะได้กล่าวมาแล้วว่าความหมายอยู่ในตัวของบุคคลมิได้อยู่ที่สาร ดังนั้น เราจึงไม่สามารถถ่ายทอด ความหมายไปยังบุคคลอื่น แต่เราสามารถถ่ายทอดสารไปยังบุคคลอื่นได้ การสร้างรหัสจึงเป็นกระบวนการสร้างสาร ซึ่งใช้แทนความหมายสำหรับการสื่อสาร และเพื่อที่จะกระตุ้นความหมายที่คล้ายกับของผู้ส่งสารที่อยู่ในใจของผู้รับสาร ดังนั้น การสร้างรหัสจึงเป็นสิ่งสำคัญต่อการสื่อสาร เพราะถ้าสารที่สร้างขึ้นตรงกับความหมายของผู้ส่ง แต่ไปกระตุ้นความหมายที่แตกต่างกันในตัวผู้รับสาร ผลก็คือการสื่อสารจะไม่ได้รับผลตามที่ต้องการ

2. สาร (พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว, 2527) คือ ข่าวสารที่บุคคลมุ่งแลกเปลี่ยนกันในกระบวนการสื่อสาร ข่าวสารดังกล่าวเป็นความรู้สึกนึกคิดของบุคคลผู้ส่งสาร หรือเป็นคุณลักษณะของสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่บุคคลมุ่งที่จะแลกเปลี่ยนกันเพื่อให้เกิดผลในสิ่งที่บุคคลปรารถนา ข่าวสารที่เป็นตัวแทนความรู้สึกนึกคิดของบุคคลจึงอยู่ในรูปสัญญาณ (sign) หรือสัญลักษณ์ ซึ่งสามารถสื่อความรู้สึกนึกคิดของผู้ส่งสารได้ ด้วยลักษณะดังกล่าวนี้ คำพูด ภาษา ตัวหนังสือ ตัวเลข รูปภาพ เครื่องหมาย แสง สี ฯลฯ ที่สามารถสื่อความหมายย่อมเป็นข่าวสารได้ สารที่สามารถสื่อความหมายได้ตามความรู้สึกนึกคิดของผู้ส่งสาร และสามารถส่งไปถึงผู้รับสารได้สะดวก เทียบตรง และรวดเร็วที่สุดถือว่าเป็นสารที่มีคุณภาพมากที่สุด อย่างไรก็ตาม คุณภาพของสารย่อมขึ้นอยู่กับสถานการณ์และองค์ประกอบอื่น ๆ อีกเป็นจำนวนมาก นั่นคือ สารชนิดหนึ่งอาจมีคุณประโยชน์หรือคุณภาพต่างกัน หากใช้ในสถานการณ์ที่แตกต่างกัน แต่ประการสำคัญก็คือ สิ่งที่จะเป็นสารได้ต้องทำหน้าที่กระตุ้นความหมายให้กับผู้รับ

3. สื่อหรือช่องทาง คือส่วนที่เป็นตัวนำสารจากผู้ส่งไปยังผู้รับสาร อาจเป็นสิ่งที่เห็นได้ง่าย เช่น คลื่นเสียงของผู้พูด ซึ่งนำเอาความรู้สึกนึกคิดของบุคคลหนึ่ง ไปยังอีกบุคคลหนึ่งในวงสนทนา หรืออาจเป็นสิ่งที่ซับซ้อนกว่านั้น ที่ประกอบด้วยวัสดุ อุปกรณ์จำนวนมาก ใช้เทคโนโลยีระดับสูง มีผู้ดำเนินการมาก เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หรือหนังสือพิมพ์ ซึ่งเป็นสื่อมวลชนที่สำคัญ ในปัจจุบัน สื่อดังกล่าวนำเอาเอกสารจากแหล่งสาร แล้วส่งไปยังผู้รับสารจำนวนมาก ซึ่งจะเห็นว่าสื่อหรือช่องทางได้รับการพัฒนามากขึ้นเรื่อย ๆ ในระยะแรกเริ่ม มนุษย์ได้ใช้รูปแบบการติดต่อสื่อสารอย่างง่าย ๆ คือ การใช้ระบบการติดต่อสื่อสารแบบปากเปล่า (oral system) เมื่อวิทยาการเจริญมากขึ้น มนุษย์ก็ได้คิดค้นเครื่องมือและวิธีการต่าง ๆ มาใช้สำหรับการติดต่อสื่อสารกัน เช่น วิทยุ หนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ และภาพยนตร์ เป็นต้น

Daniel Lerner (1911 : 117) ได้แยกประเภทของการสื่อสารออกเป็น 2 แบบคือ ระบบการสื่อสารที่ใช้สื่อ (media system) และระบบการสื่อสารด้วยปากเปล่า (oral system)

4. ผู้รับสาร คือ บุคคลที่สารมุ่งไปหาหรือบุคคลที่สารปะทะแล้วสะท้อนหรือผ่านต่อไปถึงผู้อื่น ในการสนทนากันระหว่างบุคคลสองคนนั้น แต่ละคนต่างเป็นทั้งผู้ส่งและผู้รับสารผลัดเปลี่ยนกันอยู่ตลอดเวลาในขณะที่พูดคุยกัน แต่ในการใช้สื่อมวลชนเป็นช่องทางส่งสารนั้น การที่จะระบุว่าใครเป็นผู้รับสารบ้างเป็นเรื่องยุ่งยากไม่น้อย โดยปกติแล้วผู้ส่งสารทางวิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ และวารสารทั้งหลายต่างพยายามเข้าถึงผู้รับสาร (ผู้ฟัง ผู้ชม ผู้อ่าน) ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

การตอบสนองในรูปแบบต่าง ๆ ของการสื่อสารเป็นผลมาจากการเลือกที่จะรับรู้ของบุคคล ดังนั้น ในการเลือกตั้งแต่ครั้ง ซึ่งการเลือกรับรู้ หมายถึงการที่บุคคลเห็นในสิ่งที่เขาต้องการจะเห็น ได้ยินในสิ่งที่เขาต้องการได้ยิน บุคคลจะเลือกรับเอาข้อเท็จจริงเฉพาะที่เขาปรารถนาที่จะรับรู้ ยิ่งกว่านั้น บุคคลยังสามารถกลับความหมายของข่าวสารให้เป็นไปในทางเดียวกับความเห็นของเขาอีกด้วย บุคคลไม่เพียงแต่เลือกรับรู้เฉพาะบางส่วนของข่าวสารที่เขาอยากรับรู้ หากแต่ได้มีการกลั่นกรองเอาข่าวสารที่ตัวเองเปิดรับด้วย นั่นคือ บุคคลจะเลือกให้ความสนใจต่อการรับรู้ข่าวสารที่สอดคล้องกับความสนใจของเขา ดังเช่น การเลือกคบเพื่อนเฉพาะคนที่เราถูกใจหรือชอบพอ นั่นคือ พยายามที่จะหลีกเลี่ยงที่จะสื่อสารติดต่อในสิ่งที่ขัดแย้งกับกรอบอ้างอิง แต่ในขณะเดียวกันก็พยายามที่จะเปิดรับข่าวสารที่จะเสริมในสิ่งที่เรายึดถือว่าเป็นความจริง

การเลือกที่จะให้ความสนใจหรือรับรู้ได้รับการคำนวณโดยการเลือกที่จะเก็บไว้ กล่าวคือ สิ่งที่เราจำได้ดีที่สุด คือสิ่งที่สอดคล้องกับกรอบอ้างอิงของตนมากที่สุด เช่นเดียวกับการจำประสบการณ์ที่สนุกสนานได้ดีกว่าประสบการณ์ที่ทุกข์ใจ ความขัดแย้งเป็นสิ่งที่ไม่สบายใจ เราจะสุขใจ ถ้าความคิดของเราสอดคล้องกับความคิดของคนอื่นได้เป็นอย่างดี ฉะนั้น การจำข่าวสารข้อมูลที่เสริมแรงกับความเชื่อของเรา เป็นเรื่องที่ยากกว่าการจำข้อมูลที่แย้งกับความเชื่อของเรา

5. ผลกระทบ เมื่อผู้รับสารได้รับรู้ข่าวสาร จะถอดรหัส หรือแปลความหมาย ตามกรอบพื้นฐานทางนิสัย ทักษะคิด ความเชื่อ ประสบการณ์ และสภาพแวดล้อมของแต่ละบุคคล ผลลัพธ์ที่ได้จากการแปลรหัส คือ การรับรู้ข่าวสารนั้นคืออะไร ความรู้สึกที่มีต่อข่าวสาร และประเมินค่าว่าจะเชื่อ หรือกระทำตามข่าวสารนั้นหรือไม่ ผู้รับสารแต่ละคนต่างใช้ "กรอบอ้างอิง" เข้าตัดสินใจว่าข่าวสารที่ได้รับมานั้นเชื่อได้หรือไม่ เกี่ยวข้องกับตัวเขาหรือไม่ และประเมินว่าจะดำเนินการกับข่าวสารนั้นอย่างไร โดยปกติกรอบอ้างอิงจะเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของผู้รับสารที่สำคัญ เพราะ ผู้ส่งสารจะประมาณความสนใจและปฏิกิริยาของผู้รับสารจากประสบการณ์และพื้นฐานการเรียนรู้ของผู้รับสารเป็นสำคัญ โดยกรอบอ้างอิงที่ว่า ได้แก่ นิสัย ความเชื่อ ปทัสถาน และอุดมการณ์ ซึ่งเกิดจากกระบวนการเรียนรู้และการสั่งสมประสบการณ์

6. การป้อนกลับ เกิดขึ้นเมื่อผู้ส่งสารกลับกลายมาเป็นผู้รับสาร โดยเฉพาะเมื่อสารใหม่เป็นปฏิกิริยาของสารเดิมที่ผู้ส่งสารส่งออกไปหาผู้รับสารมาแล้ว ดังจะเห็นได้จาก การสนทนาที่จะสามารถสังเกตเห็นปฏิกิริยาป้อนกลับได้ง่าย เช่น จากคำตอบโต้ สีหน้า หรือท่าทาง แต่ถ้าเป็นการสื่อสารโดยผ่านทางสื่อมวลชน ปฏิกิริยาป้อนกลับอาจจะไม่มี หรือมีแต่ล่าช้าก็ได้ เพราะฉะนั้นอาจกล่าวได้ว่า ปฏิกิริยาป้อนกลับ คือ ผลที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงในตัวผู้รับสาร ซึ่งเป็นสิ่งที่จะกำหนดว่าการสื่อสารนั้นเกิดขึ้นหรือไม่ และประสบความสำเร็จมากน้อยเพียงใด

สุกิจ เจริญรัตนกุล (2530 : 26 - 27) กล่าวว่า การป้อนกลับอาจทำได้ใน 2 ลักษณะคือ

6.1 การป้อนกลับที่มีลักษณะเป็นการขยาย (amplifying feedback) จะมีกลไกพิเศษอยู่ในตัว คือ มีสัญญาณกำหนดขึ้นไว้เพื่อเป็นเครื่องบอกให้เพิ่มการดำเนินงานให้มากกว่าที่ได้ปฏิบัติมาแล้ว มีลักษณะที่สำคัญคือ มีการขยายทุก ๆ ครั้งที่มีการกระทำ ให้มากขึ้นหรือเพิ่มขึ้น

6.2 การป้อนกลับแบบลบหรือแบบปฏิเสธ (negative feedback) มีลักษณะสำคัญคือ มีกลไกที่จะให้สัญญาณแห่งผลงาน หรือการดำเนินงานที่ผ่านมาว่า ให้ระงับการกระทำนั้นเสียหรือให้เปลี่ยนแปลง หรือปรับปรุงการกระทำเสียใหม่

นอกจากกระบวนการป้อนกลับแบบปฏิเสธแล้ว ความสามารถในการปรับทิศทางด้วยตนเอง เป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยในการป้อนกลับข่าวสารในเชิงปฏิเสธของระบบการเมือง ซึ่งความสามารถในการปรับทิศทางด้วยตัวเองนี้ จะมีกลไกพิเศษของระบบอยู่ 4 อย่าง คือ

- ปริมาณ และความเร็วของข้อมูลที่ไหลเข้าสู่ระบบ (load)
- การตอบสนองของระบบที่มีต่อข่าวสาร (lag)
- ผลลัพธ์ที่เกิดจากการปรับเป้าหมายของระบบ (gain)
- การคาดคะเนสิ่งที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต (lead)

จากที่กล่าวมา อาจสรุปองค์ประกอบพื้นฐานของการสื่อสารได้ 6 ประการคือ ผู้ส่งสาร สาร สื่อหรือช่องทาง ผู้รับสาร ผลกระทบ และการป้อนกลับ

การสื่อสารมวลชน

การสื่อสารมวลชนเป็นพัฒนาการของการสื่อสาร เมื่อสังคมมีการขยายตัวมากขึ้น และมีความก้าวหน้าทางวิทยาการก็จำเป็นที่จะต้องมียุทธศาสตร์สื่อสารที่สามารถส่งสารไปถึงมวลชนที่อยู่กระจัดกระจายไปได้อย่างทั่วถึงและรวดเร็ว

ระบบการสื่อสารมวลชน หมายถึง แบบแผนของการเชื่อมโยงต่อกัน (linkage pattern) จากผู้ส่งสารจำนวนน้อยไปสู่ผู้รับสารจำนวนมาก และในสังคมปัจจุบัน มนุษย์ในสังคมทุกคนก็ตกอยู่ใต้การแพร่กระจายของสื่อมวลชนเหล่านี้อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

การสื่อสารมวลชนจะแตกต่างจากการสื่อสารระหว่างบุคคลในแง่ที่ว่า การสื่อสารระหว่างบุคคลเป็นการสื่อสารจากแหล่งหนึ่งไปยังกลุ่มผู้รับสารจำนวนไม่มาก มีลักษณะเป็นการส่งผ่านแบบตัวต่อตัว และเป็นการส่วนตัว ส่วนการสื่อสารมวลชน เป็นการสื่อสารจากแหล่งเดียวไปยังผู้รับสารที่เป็นกลุ่มใหญ่ที่อยู่กระจัดกระจาย การส่งผ่านข่าวสารเป็นไปอย่างรวดเร็วกว่า

สื่อมวลชนสามารถมีบทบาทต่อสังคมได้หลายด้าน ดังต่อไปนี้

1. บทบาทในการเสนอและถ่ายทอดข่าวสาร Lasswell กล่าวถึง หน้าที่ของการสื่อสารว่า คือ การสอดส่องและรายงานความเคลื่อนไหวของสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม (surveillance) สื่อมวลชน สามารถเสนอข่าวสารเกี่ยวกับข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น เพื่อให้ประชาชนได้นำไปใช้ประกอบการตัดสินใจต่าง ๆ ข่าวสารที่เป็นประโยชน์จะต้องเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมหรือปัญหาที่เกี่ยวข้องกับประชาชนในแต่ละสังคม

บุญเลิศ ศุภดิolk เสนอว่า ในการพัฒนาระบบการเมือง สื่อมวลชนควรทำหน้าที่ในการเสนอข้อเท็จจริงมากกว่าที่จะให้ความสำคัญกับบทบาทในการชักจูงความคิดเห็นแต่เพียงอย่างเดียว ควรมุ่งเสนอข่าวสารที่เป็นประโยชน์เพื่อช่วยให้ประชาชนสามารถตัดสินใจได้อย่างถูกต้องและพัฒนาความคิดและอุดมการณ์ทางการเมืองที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาทางการเมือง แทนที่จะมุ่งผลในระยะสั้น ในการโน้มน้าวความคิดเห็นแต่เพียงอย่างเดียว

ในด้านการสื่อสารทางการเมือง ก็อาจปรับใช้ความหมายของการกำหนดวาระได้ โดยถือว่าสื่อมวลชนทั้งหลาย เป็นผู้กำหนดวาระเกี่ยวกับปัญหาหรือประเด็นหัวข้อทางการเมืองเอาไว้ ประชาชนผู้รับข่าวสารเปรียบเสมือนผู้เข้าร่วมการประชุม จึงย่อมจะรับทราบหรือตระหนักถึงปัญหาหรือประเด็นต่าง ๆ ตามที่กำหนดไว้ตามวาระนั้น

ดังนั้น ระดับความรับรู้และความเข้าใจของประชาชนเกี่ยวข้องกับประเด็นต่าง ๆ จะมีความสัมพันธ์กับการเลือกเสนอข่าวสารหัวข้อต่าง ๆ ในสื่อมวลชน ยิ่งสื่อมวลชนเสนอข่าวเกี่ยวกับประเด็นหรือปัญหาใดมากเท่าใด ประชาชนผู้รับสารก็จะรับรู้หรือตระหนักถึงความสำคัญของประเด็นปัญหานั้นมากยิ่งขึ้นไปด้วย ถ้าพิจารณาในแง่ของการพัฒนาระบบประชาธิปไตย หากสื่อมวลชนเลือกเสนอประเด็นหรือปัญหาทางด้านการปกครองระบบประชาธิปไตยมากเท่าใด โอกาสที่ประชาชนจะรับทราบถึงเนื้อหาของของการปกครองในระบบนี้ก็จะยิ่งมีมากขึ้น ระดับความรู้และความเข้าใจต่อระบบประชาธิปไตยก็จะเพิ่มพูนขึ้นในระบบความคิดของประชาชน

2. บทบาทในการให้ความเห็นและชักจูง (persuasion) สื่อมวลชน นอกจากจะเสนอและถ่ายทอดข่าวสารต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ให้ผู้รับสารได้ทราบแล้ว ยังสามารถเสนอความคิดเห็นของตนเกี่ยวกับข่าวนั้น ๆ ให้ผู้รับสารได้รับทราบไปด้วย

นักวิชาการที่ศึกษาเกี่ยวกับการสื่อมวลชนและการพัฒนา คิดว่า ประชาชนในสังคมที่กำลังพัฒนานั้นมีความเชื่อ ทศนคติ และค่านิยมที่ล้าสมัย เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการเมือง เศรษฐกิจ หรือสังคม จึงจำเป็นที่จะต้องทำให้ประชาชนเปลี่ยนมารับเอาความเชื่อ ทศนคติ และค่านิยมใหม่ที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนา ส่วนนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญด้านสื่อมวลชนเห็นว่า สื่อมวลชนเป็นเครื่องมือที่มีอำนาจการชักจูงโน้มน้าวใจ (persuasive power) อย่างมาก หน้าที่สำคัญของสื่อมวลชนในการพัฒนาจึงอยู่ที่การชักจูงให้ประชาชนละทิ้งความเชื่อ ทศนคติและค่านิยมแบบเก่า แล้วหันมารับเอาความเชื่อใหม่

3. บทบาทในการให้การเรียนรู้ทางการเมือง ในการศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับ วัฒนธรรมและการเรียนรู้ทางการเมือง สื่อมวลชนก็มีบทบาทในการเป็นตัวการของการเรียนรู้ทางการเมือง เช่นเดียวกับครอบครัว สถาบันการศึกษา กลุ่มเพื่อน ศาสนา ฯลฯ แต่มักจะจัดอยู่ในประเภทตัวการทุติยภูมิคือ มีอิทธิพลในทางอ้อมและเป็นตัวการที่จะคอยช่วยเสริมการเรียนรู้ที่เริ่มมาจากในระดับครอบครัวและโรงเรียน

Joseph T. Klapper เห็นว่า สื่อมวลชนมีผลกระทบโดยตรงต่อทัศนคติและพฤติกรรมของบุคคลในสังคมไม่มากนัก มักจะมีบทบาทในการเสริมอักษณาสัย (predisposition) และทัศนคติที่มีอยู่แล้ว อิทธิพลจากสื่อมวลชนโดยตรงนั้นมักถูกลบเลือนโดยอิทธิพลจากความสัมพันธ์ส่วนบุคคล นอกจากนี้ยังเห็นว่า สื่อมวลชนน่าจะมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ทางการเมืองในแง่ของการให้ความรู้ทางการเมือง สร้างให้เกิดความสนใจต่อปัญหาสาธารณะมากกว่าที่จะมีผลต่อทัศนคติอย่างเฉพาะเจาะจงต่อปัญหาการเมืองที่ยุ้งยากซับซ้อน

ในการเสนอข่าวสาร ความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสารในสายตาของผู้รับสาร เป็นสิ่งจำเป็นที่จะทำให้การสื่อสารประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี และคุณลักษณะที่แตกต่างกันระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารอาจก่อให้เกิดทัศนคติในด้านความเชี่ยวชาญได้ เช่น อายุของผู้ส่งสาร อาจเป็นตัวชี้

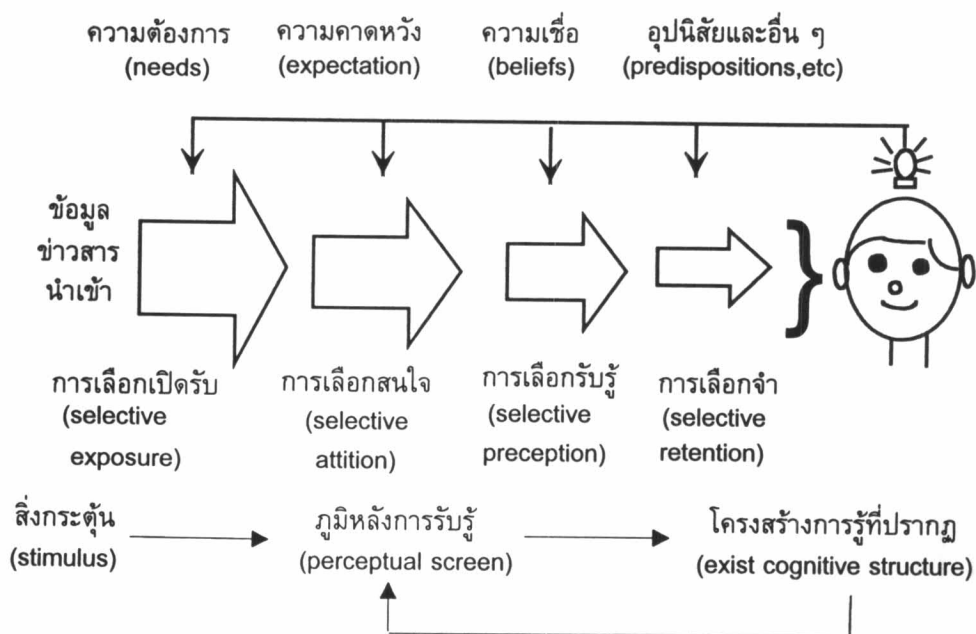
ในด้านประสบการณ์ และผู้ส่งสารที่มีคุณลักษณะคล้ายผู้รับสาร อาจถูกมองว่ามีความสามารถ และมีความเชี่ยวชาญมากกว่าบุคคลที่มีคุณลักษณะต่างไปจากผู้รับสาร ทั้งนี้เพราะ คนเรามักจะ รู้สึกว่าคนที่มีความสามารถ ความสนใจ และความต้องการคล้ายคลึงกับตน จะมองและตัดสินใจปัญหา ทุกอย่างคล้ายคลึงกับตนด้วย ดังนั้น การสื่อสาร จะเป็นไปได้โดยมีประสิทธิภาพและถูกต้อง ตามจุดมุ่งหมาย ถ้าผู้ส่งสารและผู้รับสารมีพื้นเพความรู้ ความคิด ประสบการณ์ และทัศนคติจาก สังคมและวัฒนธรรมเดียวกัน

อิทธิพลของข่าวสารการเมืองต่อกระบวนการเรียนรู้ทางการเมือง

ข่าวสารทางการเมือง นับว่ามีบทบาทสำคัญต่อกระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองของ ประชาชน กล่าวคือ การที่ประชาชนทราบข่าวสารทางการเมือง จะมีผลกระทบต่อการเรียนรู้ทาง การเมืองของประชาชนโดยตรง ส่วนใหญ่ข่าวสารทางการเมืองมักจะถูกรายงานผ่านสื่อมวลชน ซึ่งเป็นสถาบันหนึ่งที่มีความสำคัญในกระบวนการเรียนรู้ทางการเมือง การถ่ายทอดข้อมูลข่าว สารไปสู่ประชาชนนี้ นอกจากจะทำให้ประชาชนได้ทราบถึงความคิดเห็นของตนแล้ว บางครั้งสื่อ มวลชนยังอาจเป็นผู้นำทางความคิดเห็น ทำให้เกิดทัศนคติและความคิดเห็นทางการเมืองต่าง ๆ

การทราบข่าวสารเกี่ยวกับการเมือง จะมีผลให้เกิดความเชื่อ ความรู้สึก ความต้องการ ทัศนคติ ตลอดจนพฤติกรรมต่าง ๆ ในกระบวนการกลมกลืน หรือเรียนรู้ทางการเมือง เพื่อให้ เกิดความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูลข่าวสารกับทัศนคติของบุคคล (โปรดดูรูป 2.1)

รูปที่ 2.1 : ความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูลข่าวสารกับทัศนคติของบุคคล

ที่มา : Jacob B. Manheim ใน The political Within

จากรูปที่ 2.1 แสดงให้เห็นว่าข่าวสารต่าง ๆ มีอิทธิพลต่อการกำหนดทัศนคติ ค่านิยม ความคิดเห็นและความเชื่อของบุคคล โดยมีกระบวนการกลั่นกรองและเลือกสรรตามลำดับ ดังนี้

1. เมื่อข่าวสารซึ่งเป็นสิ่งเร้า (stimulus) ผ่านเข้ามาในระบบรับรู้ข่าวสารของบุคคล บุคคลผู้รับข่าวสารจะเลือกเปิดรับและเลือกสนใจต่อแหล่งข่าวดังกล่าว เช่น การเลือกรับฟังข่าวสารจากการสนทนาระหว่างบุคคลมากกว่าการรับฟังจากสื่อมวลชน เป็นต้น

Manheim บอกว่า การเลือกเปิดรับและเลือกสนใจข่าวสารนั้น มีความสัมพันธ์กับปัจจัยต่าง ๆ เช่น ทัศนคติเดิมของผู้รับข่าวสาร และภูมิหลังการรับรู้ เมื่อมีการเปิดรับข้อมูลข่าวสาร บุคคลจะพยายามหาความสอดคล้องกันระหว่างความคิดและพฤติกรรมของตน กล่าวคือ หากความคิดเห็นหรือข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ที่รับเข้ามาใหม่ สอดคล้องกับทัศนคติหรือภูมิหลังการรับรู้เดิมของตนแล้ว บุคคลนั้นก็จะมีแนวโน้มที่จะเลือกเปิดรับหรือเลือกสนใจในข่าวสารข้อมูลนั้น ๆ

การเลือกเปิดรับ หรือสนใจข่าวสารที่สอดคล้องกับทัศนคติและภูมิหลัง ซึ่งประกอบด้วย ความต้องการ ความคาดหวัง ประสบการณ์ ความเชื่อ ทัศนคติ แรงจูงใจ สภาวะทางร่างกายและอารมณ์ อันเป็นปัจจัยด้านจิตวิทยาส่วนบุคคล ที่มีต่อกระบวนการเลือกรับรู้ข่าวสาร และยังคงอาจต้องพิจารณาร่วมกับปัจจัยทางสังคมอื่น ๆ เช่น อุดมการณ์ทางการเมือง

2. การเลือกรับรู้หรือเลือกตีความ ถือเป็นกระบวนการกลั่นกรองขั้นต่อมา คือเมื่อบุคคลเลือกเปิดรับและเลือกสนใจข่าวสารจากแหล่งใดแหล่งหนึ่งแล้ว ข่าวสารดังกล่าวจะถูกตีความตามภูมิหลังการรับรู้ของบุคคลนั้น ความหมายของข่าวสารที่ส่งไปจะขึ้นอยู่กับเลือกรับรู้หรือการแปลความหมายของบุคคลที่ได้รับข่าวสารนั้น ๆ

3. กระบวนการเลือกจดจำ เป็นขั้นตอนสุดท้ายของกระบวนการเลือกสรรข่าวสารที่อาจมีอิทธิพลต่อความรู้สึกนึกคิดของบุคคล คือเมื่อข่าวสารผ่านกระบวนการจากขั้นที่หนึ่งและสองมาแล้ว ผู้รับข่าวสารยังมีโอกาสที่จะปฏิเสธข่าวสารนั้นได้ ในขั้นตอนสุดท้ายนี้ การเลือกที่จะรับหรือปฏิเสธข่าวสารนั้นขึ้นอยู่กับความสนใจ ความต้องการ และทัศนคติของผู้รับข่าวสารที่มีต่อข่าวสารนั้น ๆ และยังสามารถสังเกตได้ว่า ในการถ่ายทอดข่าวสารจากบุคคลหนึ่งไปยังอีกบุคคลหนึ่งเรื่อย ๆ ไปนั้น ผู้รับข่าวสารในทอดหลัง ๆ มักจะถ่ายทอดข่าวสารไปยังผู้รับคนอื่นในลักษณะที่ไม่ตรงกับข้อความหรือเนื้อความเดิมที่ตนได้รับมา ทั้งนี้เพราะผู้รับข่าวสารแต่ละคนจะเลือกจดจำเฉพาะข่าวสารที่ตนเห็นว่าควรค่าแก่การจดจำและนำไปถ่ายทอดต่อเท่านั้น

ผลงานวิจัยเกี่ยวกับเรื่องการสื่อสารทางการเมือง

จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาถึงเรื่องของการสื่อสารที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมทางการเมืองของคนไทย พบว่ามีหลายเรื่องที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวิจัย เช่น

พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว (2523) ศึกษาพบว่า ความรู้ข่าวสารการเมืองของคนไทยอยู่ในระดับปานกลางค่อนข้างสูง มักรับข่าวสารการเมืองจากหนังสือพิมพ์มากกว่าจากแหล่งอื่น ๆ ปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการมีระดับการรับรู้ข่าวสารการเมือง ได้แก่ ระดับชั้นทางสังคม โดยเฉพาะการศึกษา รายได้ และเพศ การมีระดับข่าวสารทางการเมืองแตกต่างกันไม่ได้ทำให้รู้สึกว่าคุณมีประสิทธิภาพแตกต่างกัน บุคคลที่รับรู้ข่าวสารการเมืองสูง ยังมีความรู้สึกเห็นห่างทางการเมืองสูง และยังพบว่าผู้ที่มีระดับข่าวสารการเมืองสูงกว่า รับรู้และเห็นความสำคัญของบทบาทของสถาบันและองค์การต่าง ๆ ของรัฐ มีอัตราการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง และการไปใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งที่เกิดจากความสำนึกของตนเองสูงกว่าผู้ที่มีระดับข่าวสารทางการเมืองต่ำ

เสรี วงษ์มณฑา ศึกษา การได้รับข่าวสารทางการเมืองกับการรับรู้ถึงความสำคัญทางการเมืองของนักศึกษา เมื่อปี พ.ศ.2521 พบว่า การที่นักศึกษาเปิดรับข่าวสารทางการเมืองจากหนังสือพิมพ์ นิตยสาร วิทยุ และโทรทัศน์ จะมีความสัมพันธ์กับ การรับรู้ถึงความสำคัญทางการเมือง ยิ่งคนที่ให้ความสนใจและรับฟังข่าวสารทางการเมืองจากสื่อสารมวลชนมากเท่าไร ก็มีแนวโน้มตระหนักถึงความสำคัญของการเมืองมากตามไปด้วย

สรุป

แนวความคิดสำคัญในบทนี้ที่ใช้ในการศึกษาคั้งนี้ ประกอบด้วย แนวความคิดเกี่ยวกับความเห็นห่างทางการเมือง ความไว้วางใจทางการเมือง ความรู้สึกศรัทธาในเพื่อนมนุษย์ การเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง และการสื่อสารทางการเมือง

ความเห็นห่างทางการเมือง เป็นความโน้มเอียงทางจิตใจของบุคคล เป็นความรู้สึกประเมินค่าต่อการเมืองการปกครองที่ดำรงอยู่ในทิศทางที่รู้สึกว่าตนเองไร้อำนาจที่จะควบคุมความเป็นไปทางการเมือง ไม่สามารถทำนายผลตอบแทนที่จะได้รับต่อการเข้าร่วมทางการเมือง ไม่สามารถมองเห็น มาตรฐานกฎเกณฑ์ที่จะเป็นแนวทางในทางการเมืองการปกครอง เพื่อบรรลุเป้าหมายที่ตนปรารถนา รู้สึกว่าโดดเดี่ยว อยากปลีกตัว หรือหนีห่างจากหน่วยทางการเมืองต่าง ๆ และรู้สึกว่าตนเองไม่คุ้นเคย เป็นคนแปลกแยกต่อการเมืองการปกครองที่เป็นอยู่

เมื่อบุคคลเกิดความรู้สึกเห็นห่างต่อการเมืองสูง จะรู้สึกว่าการเมืองเป็นสิ่งที่สกปรก ไม่น่าไว้วางใจ รวมทั้งรู้สึกว่านักการเมืองและเจ้าหน้าที่รัฐผู้ที่เกี่ยวข้องกับการเมืองโดยตรงนั้น ไม่น่าไว้วางใจ จนเกิดความรู้สึกไม่ศรัทธาเชื่อมั่นต่อบุคคลอื่น ๆ ในที่สุด

ปัญหาที่นำไปสู่การวิจัยในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ก็คือ เมื่อบุคคลเกิดความรู้สึกเห็นห่างทางการเมืองแล้ว จะมีพฤติกรรมเช่นไรในระบบการเมืองที่เขาได้รับอิทธิพลอยู่ และปัจจัยใดที่เป็นปัจจัยร่วมมีอิทธิพลกับความเห็นห่างหรือการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง